

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISS33

Examinator: Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander

Handledare: Yvonne Maria Werner

Tid och plats: 04-06-2021 kl.10-12, Zoom

”Jag hade aldrig kunnat fråga mamma om detta”

En genus- och kunskapshistorisk textanalys av frågorna och svaren i ungdomstidningen *Kamratpostens* frågespalt om sex och samlevnad från 1964-2019

Ludvig Lhonneur

Abstract

The source material for my thesis has been the question column about puberty and sex in the Swedish youth magazine *Kamratposten*. The target audience of the magazine are boys and girls age 8-15 and it was founded in 1892 by the school teacher Stina Quint. The focus for my thesis begins in 1969 when the question column was first introduced in the magazine. Over the years the question column has touched on a wide arrange of subject concerning sexuality, puberty and relationships. My main goal has been to trace how the column has changed from its first appearance in 1969 until 2019. Since it would be impossible to trace all the changes I choose to focus on two aspects which also make out my theoretical framework. The first was inspired by Judith Butlers *Gender Trouble* and sought how the discourse regarding sex, gender and sexuality has changed in the material. The second was inspired by the history of knowledge and sought to map out how much knowledge the children had about the thing they asked about, where this information came from and how this changed during the period.

I found that the discourse surrounding homosexuality, unwelcome sexual advances and how children wrote about their own genitalia had gradually changed, as had the terminology in Swedish about the hymen. How children acquired sexual knowledge had also changed. Family and friends has continuously been used as sources of sexual knowledge, but pornography and the internet has become bigger sources of sexual knowledge throughout the period. The sexual education the school provides has only been referred to in the material when it has been seen as insufficient. Although my main goal was examining change it became evident in my research that continuity was at least as great as change in the material. Especially in regards to questions about masturbation and the menstrual cycle the theme of continuity was strong. The material proved a rich source for analysis and I have only been able to touch the surface of the possibility it holds for further research.

1. INLEDNING.....	5
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING.....	6
MATERIALET.....	7
ANALYSRAMAR.....	9
<i>Metod</i>	9
<i>Teori</i>	10
<i>Operationalisering</i>	12
TIDIGARE FORSKNING.....	13
<i>Forskning om Kamratposten</i>	13
<i>Forskning om frågespalter och ungdomskultur</i>	14
<i>Forskning om sexualkunskap</i>	15
2. HISTORISK BAKGRUND.....	17
SEXUALKUNSKAPEN UTVECKLING I SVERIGE.....	17
KAMRATPOSTENS HISTORIA.....	19
3. GENOMGÅNG AV MATERIALET.....	22
"FRÅGA VAD DU VILL" - 1964.....	22
<i>Kön och sexualitet</i>	22
<i>Kunskap</i>	23
"MAJ-BRIHT SVARAR PÅ SEXFRÅGOR" - 1969.....	24
<i>Kön och sexualitet</i>	24
<i>Kunskap</i>	25
"KAN DET VARA SOM MAMMA SÄGER?" - 1974.....	27
<i>Kön och sexualitet</i>	27
<i>Kunskap</i>	30
ÅRET UTAN SEXSPALT – 1979.....	32
"VAD FÅR KILLAR FÖR ÄCKLIGT?" - 1984.....	34
<i>Kön och sexualitet</i>	34
<i>Kunskap</i>	36
"GÅR DET ATT GÖRA SÅ ATT MAN FÅR EN VANLIG SNOPP?" - 1989.....	38
<i>Kön och sexualitet</i>	39
<i>Kunskap</i>	40
"DET KANSKE LÅTER LARVIGT, MEN DET ÄR ETT STORT PROBLEM FÖR MIG" – 1994.....	43
<i>Kön och sexualitet</i>	44
<i>Kunskap</i>	47
"ALLA TJEJER ÄR LÄNGRE ÄN JAG" - 1999.....	49
<i>Kön och sexualitet</i>	49
<i>Kunskap</i>	51
"JAG VILL INTE HA DET KÖN SOM JAG HAR" - 2004.....	53
<i>Kön och sexualitet</i>	53
<i>Kunskap</i>	56
"ALLA I VÅR KLASS KALLAR OSS FÖR 'BÖGAR'" - 2009.....	57
<i>Kön och sexualitet</i>	57
<i>Kunskap</i>	59
"JAG TYCKER ATT DE BORDE VARA MER DISKRETA" - 2014.....	61

<i>Kön och sexualitet</i>	61
<i>Kunskap</i>	62
"PÅ INTERNETET STOD DET ATT DET ÄR NORMALT MED LÄNGRE BLYGDLÄPPAR" - 2019	65
<i>Kön och sexualitet</i>	65
<i>Kunskap</i>	66
4. SAMMANFATTNING OCH AVSLUTNING	68
FÖRÄNDRING	68
KONTINUITET	71
AVSLUTANDE REFLEKTIONER	72
5. KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	75
KÄLLMATERIAL	75
LITTERATURFÖRTECKNING	78
INTERNETKÄLLOR	80
INTERVJUER	80

1. Inledning

Året är 2007. Jag är 12 år gammal. När jag kommer hem från skolan möts jag av en välbekant och välkommen syn. *Kamratposten* ligger i brevlådan. Jag är först hem och vet att jag har en timme själv i huset innan min mamma och min syster kommer hem. Det första jag gör är att bläddra fram till tidningens ”Kropp & Knopp”-avdelning. Det är en frågespalt där man kan få svar på frågor om allt pubertetsrelaterat från onani till könsorganens utseende och relationer i allmänhet. Den är alltid det första jag läser. Det känns både spännande och lite förbjudet. Resten av tidningen kan jag läsa när familjen är hemma, men just ”Kropp & Knopp” är något jag vill ha för mig själv. Ibland tycker jag att frågorna är dumma, upprepande eller onödiga, men jag kan inte komma ifrån att de fångslar och fascinerar mig något oerhört.

Jag trodde att denna andaktsfulla och något maniska läsning av frågorna i ”Kropp & Knopp” var något som jag var ensam om. Det kändes åtminstone så i stunden. Men ju äldre jag blivit och ju mer jag vågat dela med mig av dessa lässessioner till vänner och bekanta ju mer har det då visat sig att jag inte var ensam om denna fascination över frågorna i *Kamratpostens* ”Kropp & Knopp”. Snarare tvärt om. Vi var många som läste och lärde oss mycket av denna spalt. De forum som funnits och finns tillgängliga för barn och ungdomar att prata om sina känslor och kroppar i förändring är och har varit få. Detta gör *Kamratpostens* sexfrågespalt till en viktig ventil och kunskapskälla för många barn och ungdomar. Sexspalten blir också ett fönster in i ungas bild av sig själva samt deras syn på kropp och sex under den andra halvan av 1900-talet.

Att ”Kropp & Knopp” är och har varit en viktig ventil för unga har också syntts i hur i princip alla jag presenterat mitt uppsatsförslag för utbrist någon form av mening: ”Vad roligt! Jag kommer ihåg när jag läste Kropp & Knopp” följt av en anekdot om svunna tider när personen i fråga själv var i pubertetens startgropar och använde sig av sexspalten för att få någon form av logik i de förändringar och känslostormar som präglade denna tid för de flesta av oss. Mest förvånad över en sådan anekdot blev jag på en släktmiddag när min moster i brist på bättre samtalsämnen pliktskyldigt frågat mig vad jag skrev min mastersuppsats om. När jag börjat förklara avbröt hon mig och utbrast: ”Det kommer jag ihåg! Men den hette inte Kropp & Knopp på den tiden!” Varpå jag och min moster hade ett samtal om kropp, pubertet och de frågor som unga tonåringar brottas med. Alla dessa samtal jag haft med människor i och utanför familjen har hjälpt mig att få upp ögonen för att dessa ämnen som vi tillsammans bestämt är inte bör diskuteras faktiskt fortsätter att fascinera oss långt efter att puberteten tagit slut.

När jag säger att *Kamratpostens* sexspalt varit närvarande i väldigt många barns liv under den andra halvan av 1900-talet är detta alltså inte någon överdrift. Frågespalten har varit en del av tidningen sedan 1969 och frågorna som skickats in över åren kan räknas i tiotusental. Detta gör givetvis materialet omfattande, men det är också ett material som visar något om hur samhället ser dels på ungas del i det, men också på hur unga bör förhålla sig till sina egna kroppar och de ämnen som vuxenvärlden många gånger inte bidragit med tillräcklig information om.

Vägen från att jag 12 år gammal läste *Kamratposten* i familjens slitna soffa till att jag nu skriver en mastersuppsats i ämnet har inte varit spikrak. För att jag ens skulle komma på tanken att utforska materialet krävdes en kurs i barn- och ungdomshistoria som utmanade mig till att fråga vad för material man hade kunnat göra en barn- och ungdomshistorik undersökning på. När jag då började fundera på vad jag själv sysslade med som barn- och ungdom dök tanken på *Kamratposten* upp från det skrymsle i min hjärna som den gömt sig i under nästa 15 år. Kropp och sex har i min värld alltid setts som förbjudet och spännande. *Kamratposten* hjälpte mig att förstå att detta inte var något som jag var ensam om att känna och att de frågor som jag bar på var frågor som många före och efter mig också burit på. Jag tror att det finns en poäng i att försöka avdramatisera jargongen runt kropp och sex. Ingen människa kan göra allt, men varje människa kan göra något. Ämnet förtjänar en plats i rampljuset då det så tydligt omfamnar de ideal om kontinuitet och förändring som historieämnet präglas av. Kroppens förändring och puberteten är en period som varit lika för alla människor, men ändå har dess förutsättningar förändrats kraftigt under tidens gång. *Kamratposten* blir därför ett sätt att belysa detta.

Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att genom *Kamratpostens* sexfrågespalt belysa de förändringar som skett gällande ämnet sex och samlevnad från 1960-talet till idag. Frågespaltens förändring beror i hög grad på förändringar i samhällets syn på sex och samlevnad, framförallt i synen på relationen mellan barn och sex och samlevnad. De senaste 60 åren har sett stora förändringar inom fältet sexualkunskap. Att detta har påverkat vuxna är självklart och på många sätt undersökt, men hur barn och ungdomar har förhållit sig till sexualitetens förändrade karaktär de senaste 60 åren har inte ägnats samma uppmärksamhet inom forskningen. Min undersökning utgår från ett sådant barn- och ungdomsperspektiv och syftar till att visa på hur förändringen påverkat dessa under en period präglad av den sexuella revolutionens. Min huvudsakliga frågeställning är:

- Hur diskuteras frågor om sex och samlevnad i *Kamratposten* frågespalt om sexualkunskap och hur har detta förändrats från 1960-talet till 2010-talet?

Denna övergripande frågeställning konkretiseras i två underfrågor kopplade till de ämnen som kommer att utgöra basen för min analys:

- Hur konstrueras kön och sexualitet i frågorna och svaren och hur förändras detta under perioden? Hur används kön och sexualitet som identitetsmarkörer?
- Hur har barn och ungdomars kunskap om sex och samlevnad förändrats under den undersökta tiden? Vad handlar frågorna om och hur speglar de ungas förkunskaper på området? Vilka källor har barn använt i sökandet efter kunskap och hur har detta ändrats under perioden?

Tillsammans kommer dessa frågor att utgöra ett ramverk för min analys med fokus på genuskonstruktion och kunskapsförmedling.

Materialet

Kamratposten är ett unikt källmaterial i den svenska barn- och ungdomshistoriska sfären. Ett problem som Peter Stearns presenterar i en artikel från 2008 är att det källmaterial som finns tillgängligt för barn- och ungdomshistoriker nästan alltid är skrivet om barn och inte av barn. Detta gör att det indirekt blir de vuxnas bild av den undersökta tematiken som undersöks av barn- och ungdomshistoriker och inte barnens egen bild.¹ Materialet som jag använder mig av erbjuder dock en insyn i både barns och vuxnas perspektiv på de ämnen som tas upp då det alltid innehåller en fråga från ett barn eller en ungdom och ett svar från en vuxen. Detta gör att skillnaden mellan barns och vuxnas perspektiv i viss mån lyser igenom i materialet och kan undersökas liksom också förändringar i relationen vuxen-barn/ungdom i tidningen över tid.

Kamratposten utmärker sig bland barn- och ungdomstidningar då den har både pojkar och flickor som målgrupp, vilket är ovanligt för genren. Åldern på tidningens tilltänkta läsare har också ett brett spann då den riktar sig till barn och ungdomar i åldern 8-15 år. Tidningen trycks i 50 000 exemplar och har därmed en bred läsarskara. Även om *Kamratposten* läses över hela landet tillhör merparten av deras läsare medelklassen i svenska städer. Eftersom att *Kamratposten* endast kan skaffas via prenumeration och inte säljs i lösnummer är det rimligt att anta att antalet exemplar tidningen trycks i ger en indikation av antalet läsare. Hur många barn som faktiskt läser *Kamratposten* är dock omöjligt att säga då även många skolbibliotek prenumererar på tidningen. Det är därmed rimligt att anta att de faktiska läsarna av tidningen är fler än dessa exemplar.

¹ Peter N. Stearns, "Challenges in the History of Childhood." *The Journal of the History of Childhood and Youth* vol 1:1 2008 s.35.

Tidningen trycks i 17-20 upplagor om året och har gjort det sedan 1960-talet och detta innebär alltså att mitt källmaterial består av drygt 1000 tidningar. Efter att jag läst tidningens frågespalter från 1960-talet och fram till 2019 insåg jag att det skulle vara omöjligt för mig att inkorporera allt material i min undersökning. Jag valde därför att begränsa min undersökning till tolv nedslagsår. Min första genomgång av allt material gjorde mig uppmärksam på att det inte skett några stora förändringar i hur materialet var utformat från år till år. De förändringar som skedde kom gradvis och jag valde därför att ha nedslagsår med fem års mellanrum för att bättre kunna fånga dessa nyanskillnader. Jag visste att jag ville ha med året 1969 som var det första med en frågespalt om sex och samlevnad och jag utformade därefter urvalet efter det.

Mitt första nedslagsår är 1964 och sedan gör jag nedslag vart femte år fram till 2019. Materialet är inte jämnt fördelat över hela den undersökta perioden utan blir mer omfattande över tid. Det första nedslagsåret 1964 kan tyckas lite märkligt då det över huvud taget inte någon sexspalt i tidningen då. Fokus för analysen där ligger istället på de frågor som skickades in till tidningens frågespalt "Fråga vad du vill". Denna hade varit en del av *Kamratposten* sedan dess 17:e upplaga 1961 och var därmed även den ett relativt nytt inslag i tidningen 1964 och jag har valt att se den som en föregångare till vad som senare skulle komma att bli frågespalten om sex och samlevnad. Sexspalten introduceras 1969, men är de första årtiondena bara med i var fjärde-femte tidning. Den stora förändringen sker i början av 1990-talet då sexspalten får namnet "Kropp & Knopp". Därefter är spalten med i varje upplaga av tidningen med runt sex-sju frågor per upplaga. Till detta tillkommer temanummer med så mycket som ett 20-tal frågor ungefär en gång om året från 1990 fram till 2019.

Det finns ingen garanti för materialets författare är de som de utger sig för att vara. Frågorna som skickades in till *Kamratposten* skulle mycket väl kunna författade av vuxna. Det finns också en risk att urvalet av producerat material är skevt, då ju inte alla brev som skickades in till *Kamratpostens* redaktion kunde tryckas i tidningen. Det finns därmed en risk att det blir vuxenvärldens bild av barns frågor om sexualitet som många gånger lyser igenom och inte barns och ungdomars faktiska uppfattning. Från den intervju jag gjort med redaktionen på *Kamratposten* framkommer dock att man har som mål att i så hög grad som möjligt lämna frågorna oredigerade och därmed så autentiska som möjligt. Dock händer det att grammatik och stavfel rättats till för att frågorna ska bli begripliga. Många gånger får redaktionen också in många frågor på samma ämne och väljer då ut en eller ett par av dessa som får stå som "representant" för alla som frågat om samma sak, dock ännu en gång utan att redigera i själva innehållet. Mens är till exempel ett sådant ämne som det kommer in så pass mycket frågor om att alla omöjliga

hade kunnat tryckas i tidningen. I detta fall handlar det dock om samma problematik och att slå samman några av dessa frågor till en kan därmed anses oproblematiskt enligt redaktionen.²

Ett annat problem är att materialet skulle kunna visa på en bild av barn och ungdomars syn på sexualitet som kanske inte är representativ för majoriteten av barn och unga. Vi får inte glömma att det krävs ett stort mått av mod för att höra av sig till *Kamratpostens* redaktion med sina frågor och det är rimligt att anta att inte alla barn och ungdomar varit så pass modiga. Man kan hur som helst utgå ifrån att antalet som läst frågespalten varit fler än de som bidragit till den och att gruppen barn som teg och aldrig fick utlopp för sina frågor antagligen var ännu större. Detta förtar dock inte värdet av *Kamratposten* som ger en bild av de funderingar som unga haft kring sex och samlevnad och hur detta förändrats över tid på individuell såväl som på någon form av samhällsnivå.

Analysramar

Min undersökning utgörs av en fallstudie baserad på tolv nedlagsår från 1964 till 2019. Jag har valt mina nedlagsår med fem års mellanrum för att på så sätt både kunna närläsa materialet och visa på förändring som under den undersökta tiden.

Metod

Som metodologiskt ramverk för min analys har jag valt att använda mig av en historisk textanalys. Textanalysen som metod är tätt förknippad med hermeneutiken där läsarens förståelse av en text spelar stor roll i hur texten uppfattas. En text uttrycker alltså inte bara en sak utan kan beroende på läsarens förförståelse av texten kan den uttrycka vitt skilda saker. För en historisk textanalys är kontexten central. Den kontext som en text producerades i påverkar både vad som fysiskt står i texten, men också vilka idéer som lett fram till att texten är utformad som den är. Hur en text förstås är också avhängigt av den förståelse som läsaren för med sig in i läsandet av texten. Vad man känner till sen innan om perioden man undersöker och hur man läser texten påverkar alltså i hög grad vad man kommer att hitta i sin läsning av den. En texts mening är således inte så bestämd som vi många gånger kan luras att tro. Ett intertextuellt förhållningssätt måste därför appliceras på materialet för att man som forskare ska kunna ha en chans att försöka läsa texten så som den var tänkt att läsas i den tid då den skrevs.³

Ordet diskurs är ett som inte är lätt att definiera, men som jag valt att inkorporera i min undersökning trots detta. För min undersöknings del blir diskursbegreppet mer eller mindre synonymt

² Intervju med Lukas Björkman chefredaktör KP & Katarina Schück redaktör "Kropp & Knopp" (08-03-21).

³ Maria Sjöberg, "Textanalys" i Martin Gustavsson, Yvonne Svanström, Martin Dribe (red.), *Metod. Guide för historiska studier*, Lund 2018 s.69-74.

med språkstruktur inom ett visst sammanhang. Diskursen definierar sammanhanget för de olika teman som dyker upp i en sexfrågespalt för barn och ungdomar. Vilka termer som används och hur dessa värderas undersöks i diskursen. Diskursen skulle därmed kunna ses som en arena där skribenterna genom att skriva med varandra om ett specifikt tema tillsammans utformar regler gällande hur man uttrycker sig kring ämnet. Reglerna inom diskursen ska alltså inte ses som något fast utan något som ständigt formas och förändras. Hur man väljer att uttrycka sig kring ett ämne är alltså avhängigt av en form av normsystem som oftast bara är underförstått, men som genom att det utmanas och förändras i viss mån kan bli synligt.

Teori

En historisk textanalys med fokus på diskursförändring inom olika teman i materialet går dock inte att genomföra utan begränsningar. De teman som skulle kunna undersökas kan göras många, men är inte alla lika intressanta. Jag har därför valt att utifrån mina två underfrågor undersöka mitt material i förhållande till två specifika teoretiska inriktningar. De teoretiska ramverk som skulle kunna appliceras på materialet hade dock kunnat göras många. Jag valde dock ut dem som jag bäst tror skulle kunna utgöra basen för en så intressant analys som möjligt av det tilltänkta materialet. De teoretiska ramar jag valt är Judith Butlers teori om könskonstruktion och det kunskapshistoriska cirkulationsbegreppet. Vad gäller Butler har jag valt att i huvudsak luta mig mot hens på många sätt monumentala verk *Gender Trouble* då detta väl förklarar de diskurser jag vill undersöka. Hen beskriver kön, genus och sexualitet som sociala konstruktioner, alltså något som "görs" och inte är i sig givet, och visar hur detta styr hur människor sett på sig själva och sitt kön genom hela världshistorien. Detta i sin tur har, menar Butler, lett till att i princip alla strukturer från politiska till språkliga gynnar heterosexuella män och missgynnar alla andra och hen argumenterar för en ny ordning där människor själva bestämmer sin könsliga och sexuella identitet.⁴

Enligt Butler handlar det alltså om att undersöka de strukturella faktorer som lett till att kvinnor förtryckts och fortsätter att förtryckas. Hen kritiserar bland annat Foucault för att han inte låtit kön och genus få den plats som en dominerande undersökningskategori som hen menar att det förtjänar. Regelverk kring kön och sexualitet utformas i linje med rådande strukturer i ett samhälle. Att säga att flickor eller pojkar ska bete sig på ett visst sätt eller att det är naturligt att de gör det blir således i förlängningen en diskurs samhället använder för att bibehålla den rådande könsmaktsordningen.⁵

⁴ Judith Butler, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York, 2006[1999].

⁵ Butler, 2006[1999] s.3-44, 119-135.

En av Butlers ledande tankar är att ord är makt och har möjlighet att påverka hur vi uppfattar omvärlden. Vid födseln bestäms om ett barn är en pojke eller en flicka och det fostras sedan till att förstå vad det innebär att vara man eller kvinna och skillnaderna där emellan. De skillnader som vi har mellan människor med olika könstillhörighet är alltså inte ”naturliga” utan något som vi själva skapat och upprätthåller genom samhälleliga diskurser. Brott mot de rådande normerna så som könsöverskridande identiteter eller sexualiteter som avviker från normen blir därför ett hot mot den rådande ordningen och behandlas av det omgivande samhället som ett sådant.⁶

Det finns många överlappningar mellan den historiska textanalysen och Butlers genusteori, men Butler har makt och dess utövande i centrum. Att makten utövas indirekt på en normnivå som sedan formar samhället i stort är dock ett gemensamt drag. Jag kommer att anknyta till detta perspektiv i min undersökning genom att leta efter vilka ord som används för att beskriva genus och sexualitet i materialet samt undersöka hur konstruktionen av och diskursen kring kön förändrats över tid. Konkret innebär detta att jag analyserar hur barn och vuxna uttrycker sig runt kropp och sex i *Kamratposten*, i vad mån det finns. Skillnader i hur pojkar och flickor uttrycker sig, hur svaren skiljer sig och i hur svaren formulerats samt, hur identitet och kön kopplas samman i materialet.

Det andra benet i min analys är teorier om kunskapsförmedling. Mitt syfte är här att undersöka hur kunskapen hos de unga som skriver frågorna och de vuxna som svarar förändrats över tid och även hur förmedlingen av denna kunskap har förändrat. Beroende på hur frågorna formuleras kan man dra slutsatser om frågeställarens kunskap om ämnet hen frågar om. På samma sätt kan man se i svaren vilken kunskap redaktören på *Kamratposten* anser att de frågande barnen/ungdomarna rimligtvis bör ha. Diskurserna runt kunskap och hur dessa förändrats över tid blir således en central faktor i undersökningen.

I introduktionskapitlet till *Circulation of Knowledge* lyfter Johan Östling och hans medredaktörer fram fördelar med att anlägga ett kunskapshistoriskt angreppssätt på ett historiskt material. Författarna menar att kunskapshistorien visserligen har mycket gemensamt med t.ex. idé- och vetenskapshistoria, men att den genom att sätta fokus på just kunskap istället för vetenskap bidrar till en breddning av fältet.⁷ Även Peter Burke lyfter detta som en av de viktigaste poängerna med en kunskapshistorisk inriktning. Han lägger också stor vikt vid rangordningen av

⁶ Butler, 2006[1999] s.3-44.

⁷ Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg., "The History of Knowledge and the Circulation of Knowledge" i Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad,

kunskap där viss kunskap anses bättre än annan och framhåller betydelsen av att undersöka hur och varför en sådan indelning görs.⁸

Här blir också cirkulationsbegreppet centralt då kunskap aldrig är statisk utan förändras varje gång den förmedlas. David Larsson Heidenblad tar upp de problem som finns med att göra en kunskaps-cirkulatorisk analys av material inom olika framställningsmedier då kunskap till sin natur även förändras när det anpassas från ett medium till ett annat.⁹ Detta måste hållas i åtanke vid analysen av *Kamratposten* då barns kunskap (och brist på kunskap) i viss mån förändras när den uttrycks i skrift. Förändringen blir ännu större då ännu en part som exempelvis en bildtecknare ska blandas in och ger sin tolkning av ett barns fråga. Ju fler som lägger till något i materialet desto större är möjligheten att se hur strukturer är uppbyggda.

Kari H. Nordberg visar hur man kan använda sig av sexuell kunskap i en kunskapshistorisk undersökning då hon skriver om paret Hegeler som blev kända på sina böcker och frågespalter där de öppet pratade om sex under 1960-talet i Danmark. Hon beskriver hur paret Hegelers personliga och professionella liv smälte samman då den sexuella kunskap de förmedlade cirkulerade mellan olika medier och ett familjärt och jordnära fokus krävdes för att folk i allmänhet skulle kunna ta denna till sig. Fokus ligger framförallt på paret Hegelers aktörskap och konstruktionen av dem som experter och kändisar.¹⁰ Min undersökning kommer inte att ha ett sådant aktörsfokus utan där kommer i stället sexspalten att vara i centrum. Att den har blivit känd och nått ut till en bred publik under en lång tid påminner på ett sätt om paret Hegelers utveckling under 1960-talet. Nordbergs bild av den sexuella kunskapen och dess förmedlare som något i ständig förändring är aktuell också för min analys.

Operationalisering

I min undersökning kommer jag att ta fasta på hur kunskap om sex och samlevnad förmedlas och diskuteras i de valda frågespalterna. Det första att ta i beaktande är hur kunskapen har förändrats över tid genom att analysera innehåll och ordval och vad detta säger om barnen och ungdomarnas kunskap på området. En annan viktig fråga är vem som förmedlat denna kunskap,

Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg, *Circulation of knowledge: explorations in the history of knowledge*, Nordic Academic Press, Lund, 2018 s.9-28.

⁸ Peter Burke, *What is the history of knowledge?*, Polity Press, Cambridge, 2016.

⁹ David Larsson Heidenblad, "From Content to Circulation: Influential Books and the History of Knowledge" i Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg., *Circulation of knowledge: explorations in the history of knowledge*, Nordic Academic Press, Lund, 2018 s.71-79.

¹⁰ Kari H. Nordberg "The circulation and commercialization of sexual knowledge. The celebrity sexologists Inge and Sten Hegeler" i Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg., *Circulation of knowledge: explorations in the history of knowledge*, Nordic Academic Press, Lund, 2018.

alltså om den kommer ifrån vänner, skola, föräldrar eller kanske via informationsmaterial av olika slag. En tredje aspekt är hur svaren som ges i *Kamratpostens* sexspalt förändrats under den undersökta tiden.

Kopplingen till den historiska textanalysens undersökning av förändrade diskurser i materialet och samhället i stort blir därmed inte svår att göra. De frågor som barn och ungdomar ställt till *Kamratposten* är vittnen om kunskapsluckor i deras utbildning gällande sex och samlevnad. När denna kunskap ökar speglar detta en förändring av kunskapen om sex och samlevnad i samhället som måste tas i beaktande. Med utgångspunkt från Butlers teori om könskonstruktion och det kunskapshistoriska cirkulationsbegreppet kommer jag att göra en kvalitativ närläsning av materialet där jag letar efter ord, uttryck och formuleringar som kan kopplas till dessa teoretiska perspektiv.

Tidigare forskning

Den tidigare forskningen av relevans för min uppsats kan delas in i tre huvudsakliga kategorier: forskning om *Kamratposten*, forskning om tidningars frågespalter och barn- och ungdomskultur samt forskning om sexualkunskap.

Forskning om *Kamratposten*

Den tidigare forskningen om *Kamratposten* är förvånansvärt ringa med tanke på vilket rikt källmaterial tidningen utgör. Förutom i ett par studentuppsatser finns det bara ett fåtal arbeten som berört ämnet eller använder sig av *Kamratposten* som källmaterial. Det första är en undersökning av Sven Ulric Palme om den svenska barntidningens historia från 1963, vilken alltså kom ut före min undersökningsperiod. Han tar upp *Kamratposten*, eller Folkskolans barntidning som tidningen hette under på den tiden på de fem sista sidorna i sin undersökning.¹¹

Det andra verket är Sonja Svenssons *Läsning för folkets barn* från 1983, som behandlar *Kamratpostens* tidiga historia från 1892-1914 Även här är det alltså en period som ligger långt före min tidsmässigt. Dock ger undersökningen viktig information både om *Kamratposten* och om hur barntidningar över lag under det tidiga 1900-talet.¹²

Ett annat verk av viss relevans för mitt arbete är Anne-Li Lindgrens undersökning av kopplingen mellan barn och medborgskap i *Kamratposten* och radioprogram för barn under 1930-

¹¹ Sven Ulric Palme, *Några anteckningar ur de svenska barntidningarnas historia*, Åhlén & Åkerlund, Stockholm, 1963.

¹² Sonja Svensson *Läsning för folkets barn: Folkskolans barntidning och dess förlag 1892-1914 : med en inledning om fattiga barns läsning på 1800-talet* Diss. Uppsala : Univ. 1983.

talet. Hon använder sig av en Fairclough-inspirerad diskursanalys och hennes arbete har inspirerat mig, även om tidsperioden ligger före min.¹³

En annan forskare som använt *Kamratposten* som källmaterial är Barbro Johansson som 2005 respektive 2009 i två rapporter använt *Kamratposten* som källmaterial i undersökningar om matvanor och socker.¹⁴ Johansson skriver för centrum för konsumentvetenskap, men hennes resultat är av intresse för min undersökning då hon liksom jag fokuserat på förändring omen med ett helt annat fokus än mitt.

Den mest omfattande undersökningen som gjorts med *Kamratposten* som källmaterial är Catharina Hällströms avhandling i pedagogik från 2011. Hon undersöker insändare och annat in-skickat material som barn författat i *Kamratposten* under åren 1977, 1987, 1997 och 2007, vilket hon använder för en pedagogisk analys av deras bild av olika fysiska rum och koppling till trygghet och otrygghet. Hon analyserar skribenternas erfarenheter av familj, kamratgemenskap och gruppbildningar med fokus på genus och tillhörighet.¹⁵ Hällströms använder inte i någon högre grad tidningens sexspaltsdel, vilket gör att de områden där våra undersökningar överlappar varandra inte är särskilt stora. Hon framhåller dock källmaterialets potential och uppmanar till fortsatt forskning.¹⁶

Förutom dessa större undersökningar finns det som sagt också kandidat- och mastersuppsatser som använt *Kamratposten* som källmaterial. Det handlar dock om uppsatser skrivna inom medievetenskap, pedagogik och genusvetenskap, inte historievetenskaplig undersökningar. Ämnet för dessa uppsatser har därför legat för långt ifrån mitt eget för att jag skulle kunna använda mig av deras resultat i någon högre grad.

Forskning om frågespalter och ungdomskultur

När det kommer till tidigare forskning om tidningar och andra kulturella uttryck som involverar barn och ungdomar finns det flera undersökningar av intresse. En sak som förvånade mig i sökandet av tidigare forskning var att jag endast hittade en annan forskare som använt sig av

¹³ Anne-Li Lindgren, "Att ha barn med är en god sak": barn, medier och medborgarskap under 1930-talet, 1. uppl., [Tema Barn], Linköpings universitet, Diss. Linköping : Linköpings universitet, 1999.

¹⁴ Barbro Johansson, *Guldkant och hälsofara: om socker och barn i Vi föräldrar och Kamratposten 1969-2005*, Centrum för konsumentvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg, 2005, Barbro Johansson, *Den goda måltiden: berättelser om mat och ätande i Vi föräldrar och Kamratposten 1969-2007*, Centrum för konsumentvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg, 2008.

¹⁵ Catharina Hällström, *Insändare i Kamratposten: uttryck för villkor i barns kulturella sammanhang*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Stockholm, 2011.

¹⁶ Hällström, 2011 s.244.

frågespalter i tidningar som källmaterial. Denna forskare är Gullan Sköld som i sin avhandling i journalistik från 1998 har undersökt frågespalterna i tidningen Året Runt från 1950- till 1990-talen. Hon inriktar sig på framställningen av vardagskvinnor och identifierar olika kvinnoroller som hemmafrun, den goda modern och yrkeskvinnan.¹⁷ Avhandlingen har nu några år på nacken, men erbjuder inblickar i hur man kan arbeta med frågespalter. Detta gäller också hennes senare publikationer om frågespalter i tidningar, vilka liksom avhandlingen har ett populärvetenskapligt upplägg.¹⁸

Litteraturvetaren Marika Andræs undersöker hur flickor och pojkar i den tidiga puberteten framställs i Wahlströms ungdomsböcker från 1900-talets första decennier. Hennes undersökning har ett genusperspektiv och visar på tydliga skillnader i hur pojkar och flickor beskrivs och hur traditionella könsmonster reproduceras. Även om Andræs undersökning behandlar en tidigare period så ger hennes arbete intressant information om hur barn och deras utveckling speglas i material som producerats av vuxna för barn och ungdomar.¹⁹

Forskning om sexualkunskap

När det kommer till sexualkunskaens historia finns det en rad undersökningar och böcker som tar upp detta tema. En av dessa är Anne-Li Lindgrens artikel om sexualundervisning för barn där ges en bred bild av temat i ett historiskt perspektiv.²⁰ Lindgrens text ingår i antologin *Sexualpolitiska nyckeltexter* som innehåller källtexter och kommenterade artiklar om svensk sexualpolitik från tidigmodern tid och fram till idag.²¹ Ett liknande verk är den av Stina Andersson och Silvia Sjö Dahl redigerade antologin *Sex: En politisk historia* som stackar ut historien om sex, preventivmedel och sexualpolitik under det turbulenta 1900-talet.²²

En annan sida av denna utveckling tas upp i filmvetaren Elisabet Björklunds doktorsavhandling om svenska sexualkunskaensfilmer. Hon analyserar föreställningar om sex och sexualitet i

¹⁷ Gullan Sköld, *Från moder till samhällsvarelse: vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal till nittiotal i familjetidningen Året runt*, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation - JMK, Univ., Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1998.

¹⁸ Gullan Sköld, *Ett rum för råd och tröst: veckotidningarnas hjärtespalter från 1940-talet till idag*, Leopard, Stockholm, 2003.

¹⁹ Marika Andræs, *Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*, B. Wahlström, Diss. Uppsala : Univ, Stockholm, 2001.

²⁰ Anne-Li Lindgren, "Sexualundervisning för barn" i Klara Arnberg, Pia Laskar & Fia Sundevall (red.), *Sexualpolitiska nyckeltexter*, Leopard, Stockholm, 2015 s.261-281.

²¹ Klara Arnberg, Pia Laskar & Fia Sundevall (red.), *Sexualpolitiska nyckeltexter*, Leopard, Stockholm, 2015.

²² Stina Andersson & Silvia Sjö Dahl (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfabeta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003.

svensk film från 1920- till 1970-talet med fokus på de filmer som skapats för den svenska sexualundervisningen. Ord som tabu, normer och påverkan är centrala för i hennes arbete som belyser hur sexualitet och genus förhandlades och förändrades under perioden.²³

Ett annat viktigt verk på detta fält är den av Lutz D. H. Sauerteig och Roger Davidson redigerade antologin *Shaping Sexual Knowledge* från 2009 som behandlar sexualundervisningens historia och utveckling i en rad europeisk länder under 1900-talet med ett särskilt fokus på hur ”sexual knowledge” konstruerats, förmedlats och förändrats över tid.²⁴ En av de som bidragit till denna antologi är den svenska idéhistorikern Lena Lennerhed som även skrivit flera verk om det svenska 1960-talet och den sexuella revolution som detta decennium många gånger präglats av. Hon har dessutom även skrivit om RFSU:s historia och den svenska sexualkunskapens utveckling i mitten av 1900-talet. Lennerheds resultat har varit viktiga för min egen undersökning då de hjälpt mig att navigera i fältet av tidigare forskning om sexualkunskap och det turbulenta 1960-talet.²⁵

I sin avhandling *Kön och känsla* undersöker etnologen Sara Bäckman gymnasieungdomars syn på sexualundervisningen i skolan samt ämnet sex och samlevnad över lag. Ungdomarnas tankar kring ämnen som homosexualitet, onani och njutning är i centrum.²⁶ Bäckmans resultat har varit en bra bakgrund att jämföra mina egna mot då både tidsperioden och i viss mån de undersökta ungdomarnas ålder överlappat varandra i våra undersökningar.

²³ Elisabet Björklund, *The most delicate subject: a history of sex education films in Sweden*, Centre for Language and Literature, Division of Comparative Literature, Lund University, Diss. Lund : Lunds universitet, 2013, Lund, 2012.

²⁴ Lutz Sauerteig & Roger Davidson (red.), *Shaping sexual knowledge: a cultural history of sex education in twentieth century Europe*, Routledge, London, 2009.

²⁵ Lena Lennerhed, *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*, Norstedt, Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1994,

Lena Lennerhed, *Sex i folkhemmet: RFSUs tidiga historia*, Gidlund, Hedemora, 2002.

²⁶ Maria Bäckman, *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*, Makadam, Diss. Stockholm : Univ., 2003, Göteborg, 2003.

2. Historisk bakgrund

Sexualkunskapen utveckling i Sverige

Att *Kamratposten* började trycka en sexfrågespalt just 1969 är inte någon tillfällighet. Det finns många förändringar i den svenska sexualundervisningen som lett fram till att detta blev året då barn och ungdomar i Sverige fick tillgång till en frågespalt om sex och pubertet. Detta berodde till stor del på personen bakom spalten, Maj-Briht Bergström Walan, men ansatser fanns redan före henne och den 68-rörelse som hon var en del av.

På 1960-talet hade Sverige skaffat sig ett rykte internationellt som ett av de mest liberala länderna i världen vad gällde synen på sex och sexualupplysning. Trots protester blev sexualkunskap i grundskolan frivillig 1942 och obligatorisk 1955, men vägen dit hade varit lång. I slutet av 1800-talet och under de första decennierna av 1900-talet var det förbjudet i Sverige att undervisa om preventivmedel, men pionjärer åkte ändå runt i landet och höll föredrag om ämnet, för vilket de riskerade fängelsestraff. En av dessa var Elise Ottesen-Jensen som kämpade både för undervisning om preventivmedel och kvinnors rätt till fri abort. Hennes föreläsningar och hjälpinsatser blev populära och 1933 hjälpte hon till att grunda det som skulle komma att bli RFSU.²⁷

1948 publicerade den amerikanska sexologen Alfred C. Kinsey tillsammans med två av sina kollegor en rapport över den samtida mannens sexuella beteende i USA som kom att kallas Kinseyrapporten. Den bestod av intervjuer med syfte att kartlägga vuxna människors sexuella beteende och visade att många hade sex innan äktenskap och att barnalstring alltså inte var den primära orsaken till sexuella relationer.²⁸ Under 1900-talets första halva var detta politiskt sprängstoff. Att folk i allmänhet hade sexuella relationer innan de gifte sig och började skaffa barn var ett tungt vägande argument för att sexualundervisning för ungdomar var nödvändig.²⁹

Kinseyrapporten var enligt Bergström-Walan av central betydelse i kampen om sexualundervisningen för svenska barn och ungdomar. Trots att det hade lagstiftats om sexualundervisning i skolan var 1950-talets svenska sexualundervisning på många sätt bristfällig, eftersom lärarna ofta saknade den kunskap som krävdes för att kunna undervisa i ämnet. Till detta kom en hård

²⁷ Stina Andersson "Om Ottar" i Stina Andersson & Silvia Sjødahl (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfa-beta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003 s.42-55.

²⁸ Alfred C. Kinsey, Wardell B. Pomeroy & Clyde E. Martin, *Kinsey-rapporten: mannens sexuella beteende*, Ljus, Stockholm, 1949.

²⁹ Mimmi Palm "Maj-Briht Bergström-Walan och Kinseyrapporten" i Stina Andersson & Silvia Sjødahl (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfa-beta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003 s.85-91.

kritik från konservativa krafter i Europa och resten av världen som ansåg sexualundervisning för barn i skolan var opassande. Dessutom ledde Kinseyrapporten till en ökad homofobi i samhället då den visade på att homosexualitet bland män var betydligt vanligare än vad som tidigare framkommit.³⁰

Skolans sexualkunskapsundervisning fick också kritik från vänstern som menade att den var otillräcklig. Kinseyrapporten användes som argument för att sexualundervisning i grundskolan var en nödvändighet och 1955 blev Sverige det första landet i världen som införde obligatorisk sexualundervisning i skolan. Den tidigare sexualundervisningen var som sagt bristfällig och många lärare ville undervisa så lite som möjligt om detta då tabun kring det kroppsliga fortfarande var starka. Det var nu som Bergström-Walan började åka runt till olika skolor och föreläsa om och tala med eleverna om sex och samlevnad. Hon satte sig i många fall över de statliga riktlinjerna om att de unga skulle uppmanas till sexuell avhållsamhet. Trots kritik fortsatte Bergström-Walan att vara aktiv i den svenska sexualundervisningen under hela sitt liv.³¹

1960-talet har beskrivits som den sexuella revolutionens årtionde. Den enkla tillgången till preventivmedel och p-pillrets introduktion i kombination med nytt fokus på sexuell frigörelse och kampen för fri pornografi och abort är några av de idéer som lett till att 1960- och i viss mån även 1970-talen kommit att karakteriseras som den sexuella revolutionens årtionden. Vänstervågen som följde på 68-rörelsen fick till följd att de nya idéerna om sexuell frihet ofta kombinerades med en kamp för kvinnors och homosexuellas rättigheter.³² Dessa tankegångar gjorde sig också gällande i sexualupplysningsböcker för barn som *Mummel: En ny människa* som tillkom i syfte att avdramatisera stigmat kring sex genom att förmedla ingående kunskap om detta redan i en tidig ålder.³³ Detta sätt att närma sig undervisning om sex och samlevnad ligger nära den bild av barnuppfostran som enligt Johansson var dominerande under 1970-talet och 1980-talen då barn och vuxna skulle umgås över generationsgränsen och barnen så introducerades i vuxenlivet.³⁴

Både framstegen gällande sexuell frigörelse och homosexuellas rättigheter fick dock ett bakslag under 1980-talet som en följd av AIDS-epidemin. Då AIDS spreds via oskyddat sex och därför

³⁰ Svante Norrhem, Jens Rydström & Hanna Markusson Winkvist, *Undantagsmänniskor: en svensk HBTQ-historia med utblickar i världen*, 2., [rev., uppdaterade och omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015 s.169-178.

³¹ Palm, 2003 s.85-91.

³² Lena Lennerhed "Sex, socialism och sökandet efter Wilhelm Reich" i Anders Burman & Lena Lennerhed (red.), *Tillsammans: politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen*, Atlas, Stockholm, 2014 s.453-481.

³³ Frances Vestin & Horst Tuuloskorpi, *Mummel: en ny människa*, Sv. barn, Stockholm, 1970.

³⁴ Johansson, 2008 s.27-33.

framförallt utsatte kvinnor som använde p-piller som preventivmedel och homosexuella män fick både avhållsamhet och homofobi ett uppsving under perioden. Sjukdomens snabba spridning ledde till snabb lagstiftning som många gånger pekade ut och diskriminerade homosexuella.³⁵ Detta höll i sig även under 1990-talet, men i början av 2000-talet skulle pendeln komma att svänga igen. Ambjörnsson beskriver det som att hela Sverige ”queerades” och att begreppet ”queer” togs emot med öppna armar i svensk media under början av 2000-talet.³⁶ Öppenheten kring sexualitet som inte håller sig till den heterosexuella normen har ökat de senaste decennierna och Stefan Laack på RFSU beskriver det som att ungdomar blivit mer verbala i frågor om kön och sexualitet.³⁷

Under 1990-talet blev skolans sexualundervisning mer individcentrerad. Att utbilda barn och ungdomar om sex och samlevnad sågs nu främst som ett sätt att hjälpa individer fatta ”rätt” beslut angående sin sexualitet.³⁸ Detta ligger i linje med den utveckling som journalisten Lennart Lundquist lyfter fram i en artikel om sexualundervisningen i den svenska skolan. Medan det på 1950- och 1960-talen var svårt att tala om det fysiskt kroppsliga, är det idag istället, frågor om sexuella relationer och beteenden som lärare inte gärna tar upp på sexualkunskapsstimman enligt honom.³⁹ Denna förändring kan ses som en bakomliggande orsak till att den stora debatt som idag förs om sexualkunskapen utveckling är centrerad kring pornokritik och samtycke, ämnen som båda kan kopplas till individ- och relationsnivå.

Kamratpostens historia

Kamratposten är en av de äldsta tidningarna i Sverige som fortfarande trycks. Redan 1892 grundade folkskole-lärarinnan Stina Quint *Folkskolans Barntidning* som *Kamratposten* då hette. Syftet med tidningen var att ge en större del av Sveriges barn möjlighet att läsa mer då många familjer inte hade råd att köpa böcker till sina barn. En tidning däremot var billigare och kunde därför införskaffas av fler i samhället. Quint utnyttjade sitt kontaktnät som folkskole-lärarinna för att ge tidningen spridning och läsare över hela landet. Tidningen präglades i början av noveller, pyssel och dikter riktade till barn och hade en moraliserande, uppfostrande ton.⁴⁰

³⁵ Bodil Sjöström, ”Liv med HIV” i Stina Andersson & Silvia Sjö Dahl (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfabeta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003) s.209-216.

³⁶ Fanny Ambjörnsson, *Vad är queer?*, Natur och kultur, Stockholm, 2006 s.7-11.

³⁷ Stefan Laack, ”Sexualupplysare – Varför och hur?” i Stina Andersson & Silvia Sjö Dahl (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfabeta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003) s.313-315.

³⁸ Bäckman, 2003 s.68-71.

³⁹ Lennart Lundquist ”Inte för mycket, inte för lite: Svensk sexualundervisning” i *Sex: en politisk historia*, Alfabeta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg, 2003) s.92-100.

⁴⁰ Svensson, 1983 s.67-70.

Tidningens inriktning skulle dock komma att förändras snabbt och dess innehåll glida längre vänsterut på det politiska spektret. I tidningens tidiga upplagor fanns enligt Palme en tanke om att det inte var roligt att vara fattig, men att fattigdom i ett samhälle var något ofrånkomligt. Tidningens innehåll och politiska inriktning förändrades dock efter strömningar i samhället vilket var något som Quint utmärkte sig genom att vara duktig på. Tidningens förmåga att fortsätta göra detta även efter att hon avgått som chefredaktör är en av anledningarna till att tidningen kunnat fortsätta tryckas under så lång tid enligt Palme.⁴¹

Redan under tidningens andra år 1893 fanns läsarbidrag med i tidningen, framförallt i form av små dikter eller böner. Dessa togs dock bort under 1910-talet då barnen ansågs behöva bättre saker att läsa för att utvecklas. Annars fortsatte tidningen mycket i samma spår som tidigare fram till Quints död 1924 då chefredaktörpositionen togs över av Lilly Hellström. Under hennes styre gjorde dock inga radikala förändringar mer än att tidningen såldes till Bonniers 1930 varpå redaktörposten togs över av Cyrus Granér.⁴²

Under Granérs ledning fick tidningen en mer litterär inriktning då sagor och berättelser fick en större plats i tidningen och 1931 återinfördes också insändaravdelningen där barn kunde skicka i dikter och ibland teckningar. Längre reflekterande texter togs dock inte emot och händelser i världen präglade inte i någon större utsträckning materialet. 1937 avled Granér och Elly Ström-gren tog istället över som chefredaktör. Under 1940-talet börjar både kommentarer om omvärldshändelser som det pågående världskriget i viss mån att kommenteras i tidningen och barnlitteratur utan moralisk pekpinne blev också vanligare. 1950 bytte tidningen namn till *Kamratposten* och pyssel, spel och insändare fick en större plats.⁴³

Den stora förändringen i *Kamratposten* kom dock med dess nya chefredaktör Margareta Toss som var journalist och tillträdde som chefredaktör 1957. Under hennes ledning fick nyheter och omvärldsinslag en mycket större plats i tidningen. Det är också nu som *Kamratposten* fick både en fast spalt för insändare i varje nummer och 1969 skapades sexfrågespalten där Maj-Briht Bergström-Walan svarade på barns frågor om sex och samlevnad. Toss fortsatte att vara chefredaktör fram till 1979 och efterföljdes av Birgitta Fransson som innehade positionen till 1997. Under hennes ledning blev tidningen mindre omvärldsfokuserad och mer individcentrerad. Bilden av barndomen ändrades också gradvis till att bli mörkare och mindre idyllisk.⁴⁴

⁴¹ Palme, 1963 s.27-30.

⁴² Hällström, 2011 s.68-72.

⁴³ Hällström, 2011 s.72-78.

⁴⁴ Hällström, 2011 s.78-86.

Från 1977 till 1983 försvann också sexfrågespalten helt ur *Kamratposten* och återkom sedan bara sporadiskt från 1983-1989 i specialnummer med fokus på pubertet. 1990 ändras dock detta då sexfrågespalten fick namnet ”Kropp & Kopp” och blev ett stående inslag i varje nummer av tidningen. Detta kan ses som ett tecken på att frågor om pubertet och andra individcentrerade inslag fick större plats under Franssons ledning. Hällström beskriver det som att *Kamratposten* under 1990- och 2000-talen övergick från att vara den mer politiska *Kamratposten* till att bli den mer skol- och fritidsinriktad tidningen med smeknamnet *KP*. Ämnena som togs upp bredades så samtidigt som barns röster och funderingar fick allt större plats i tidningen.⁴⁵

Detta är den utveckling som också präglat tidningen genom de fem redaktörer som följt mellan Fransson och Lukas Björkman som är chefredaktör för tidningen idag. Sexfrågespaltens plats i tidningen cementerades 1990 och har sedan dess blivit större och större. Antalet frågor i spalten har sakta, men säkert ökat allt sedan dess. Temanummer med fokus på antingen pubertet, snoppen, snippan eller mens är också ett inslag som blivit vanligare och som funnits med ungefär en gång om året sedan 1990.

⁴⁵ Hällström, 2011 s.81-86.

3. Genomgång av materialet

Analysen är uppdelad efter mina nedslagsår och efter en genomgång av dessa samt de diskurser som präglat dem. Jag inleder varje kapiteldel med en kortare analys av nedslagsåret och de övergripande förändringar som präglat tidningen under året samt en kort kvantitativ genomgång av materialet som presenteras. Sedan görs en kvalitativ analys där materialet sätts i förhållande till de övergripande teoretiska ramverken. Efter genomgången av alla tolv nedslagsår följer en sammanfattning innan uppsatsens avslutande reflektioner.

”Fråga vad du vill” - 1964

1964 när mitt undersökningsområde startar fanns ingen sexspalt i *Kamratposten*. Vad som fanns istället var frågespalten ”Fråga vad du vill” där barn kunde skicka in frågor om vad de ville. I denna spalt fanns trots en brist på frågor om kropp och sex en hel del diskurser som kan vara värda att undersöka för att visa på i vilket klimat sexspalten började tryckas 1969.

Kön och sexualitet

Om vi börjar med genus finns det en tydlig könsuppdelning i många av frågorna där pojkar frågar om stereotypa ”pojktaktiga” ämnen som rymden och bilar, medan flickor frågar mer om ämnen som sjuksköterskeutbildning och kläder.⁴⁶ Om skribenten skrivit under med en könsneutral signatur har dock bildtecknarna 1964 haft en tendens att avbilda skribenterna efter könsstereotypa mönster. Ett tydligt exempel på detta är tidningens 7:e upplaga där signaturen *En läsare* undrar över hur gammal man måste vara för att stå i butik och signaturen *Karlsson* undrar över vad diverse olika gamla mynt är värda idag. I svaren på båda dessa frågor könas skribenterna inte, men det gör de däremot i frågespaltens tillhörande bilder. Där är det en kvinna som står bakom disken i affären och en ung pojke som samlar på och försöker värdera gamla mynt.⁴⁷ Trots att skribenterna själva inte alls tillskriver sig själva någon könstillhörighet är alltså tidningens bildtecknare snabba på att göra just detta. De bilder som görs befäster också rådande könsnormer.

Att fler av frågorna och bilderna i frågespalten visar arbetande kvinnor skulle dock kunna ses som ett tecken på ett ifrågasättande av tidigare samhällsnormer. Sköld berättar att början av 1960-talet var en tid då antalet kvinnor som var yrkesverksamma blev fler än de som var hemma

⁴⁶ ”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:8,
”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:19-20.

⁴⁷ ”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:7.

fruar för första gången sedan 1880-talet. Denna samhälleliga förändring skulle alltså kunna sägas ha sin spegling i materialets porträtterande av kvinnor som yrkesverksamma i många av frågespaltens bilder.⁴⁸

Men allt genusrelaterat 1964 är inte helt och hållet inom de könsstereotypa mönster som man skulle kunna vänta sig. I tidningens 8:e upplaga detta år skriver till exempel signaturen *Tina* in och undrar hur det kommer sig att man rapar⁴⁹, vilket skulle kunna sägas vara ett stereotypt okvinnligt ämne. Det största ifrågasättandet av rådande könsroller kom dock i tidningens sista upplaga 1964 från signaturen *Uppsalaflicka* som undrar varför pojkar inte kan ha kjol på sig när flickor kan ha långbyxor. Svaret blir att kjolen är en kvarleva från förr som övergavs av männen då dessa hade större användning för byxor då de utförde det mesta tunga kroppsarbetet. Kjolen framställs därmed som ett daterat plagg som kanske kommer att konkurreras ut helt av byxor inom en snar framtid. Det nämns också att kiltar används av män i Skottland.⁵⁰

Här ser vi alltså hur *Uppsalaflicka* i viss mån ifrågasätter de rådande könsnormer som hon sett i samhället. Det verkligt intressanta är dock inte att hon ifrågasätter normer, det är ju trots allt något som barn väldigt ofta gör, utan att hon får medhåll från tidningens respondent som inte kan komma på något bra skäl till att män inte skulle kunna använda kjol.

Kunskap

När det kommer till min andra diskursinriktning om medhavd kunskap bland barnen i frågorna får det erkännas att 1964 års frågespalt i *Kamratposten* inte utgör ett särdeles givande material. Detta då barnens frågor berör faktakunskap och därför många gånger kan besvaras med ett par meningar. Ämnesvalen på de frågor som kommit med i tidningen kan såklart säga lite om vad barnen intresserar sig för. Det finns till exempel en hel del frågor om rymden, men då frågorna är utvalda av vuxna innan de publicerats i tidningen går det inte att med säkerhet fastställa någonting om huruvida de är ett bra urval av ämnen som barn faktiskt intresserade sig för.

Den enda frågeskribenten som uttryckligen visar någon medhavd information är signaturen *Karlsson* som jag nämnde tidigare vars frågor om gamla mynt visar på en insatthet i myntsamlande och även ett innehav av faktiska mynt som *Karlsson* vill veta mer om. Huruvida detta kan säga något i stort om barn och ungdomars kunskapsinnehav 1964 får dock stå osagt. Det vi kan

⁴⁸ Sköld, 1998 s.130-132.

⁴⁹ "Fråga vad du vill", *Kamratposten* 1964 NR:8.

⁵⁰ "Fråga vad du vill", *Kamratposten* 1969 NR:19-20.

säga är att det åtminstone fanns något barn som sysslade med att samla på gamla mynt samt information om dessa i Sverige 1964. Huruvida hen var ensam eller inte får vi lämna osagt.

Lindgren beskriver hur barnens involvering i *Kamratpostens* utformning under 1930-talet användes för att skapa engagemang för tidningen bland läsarna samtidigt som de inte gavs någon egentlig makt över tidningen då dennas innehåll bestämdes och producerades av vuxna.⁵¹ Detta sätt att styra tidningen kan fortfarande sägas vara gällande 1964 då de möjligheter som fanns för barn att påverka tidningens innehåll tydligt styrdes, vilket kan ses i urvalet av frågor som svarades på i frågespalten då dessa varken utmanar eller besvarar utan är tydligt inriktade på att lära läsarna ”rätt” kunskap.

”Maj-Brith svarar på sexfrågor” - 1969

1969 kan dock en förändring sägas ha börjat framkomma då frågespalten blivit större liksom de andra inslag av insändare från läsare som också börjat bli en del av tidningen. Den intressantaste förändringen vad gäller denna undersökning är dock att frågespalten om sex och samlevnad här för första gången ser dagens ljus med namnet ”Maj-Brith svarar på sexfrågor”.

1969 dök sexspalten upp i fyra av *Kamratpostens* 18 upplagor. Totalt svarades det på sju frågor varav tre var inskickade av flickor och fyra av skribenter vars könstillhörighet varken framkom av signaturen de signerat med eller av den information som framkom i frågan de ställde. Ingen insändare kunde med säkerhet sägas vara skriven av en pojke. För år 1969 är det alltså inte ett särdeles stort material som jag haft att analysera. Detta gör att det inte går att dra några allt för vidlyftiga slutsatser om diskursen kring sex och samlevnad i stort, men vi kan åtminstone ge oss på att göra en analys av hur den såg ut i *Kamratposten* så som den var.

Kön och sexualitet

Diskursen kring genus i sexspalten år 1969 är inte särskilt stort. I materialet gör inte många avstickare till spår som skulle kunna lämpa sig för en genusedkursiv analys. Vad som kan sägas är att det verkar som att barnen som skriver frågor i hög grad relaterar frågorna till sig själva vilket innebär att flickor skriver in med frågor om mens och BH, medan de som saknade klar könsanknytning i sina frågor skrev om mer allmänna frågor som onani och könssjukdomar. De få ifrågasättandena av könsnormer som vi såg 1964 finns inte med här. Sköld lyfter i sin undersökning fram åren efter 1968 som en tid då kvinnorollen ifrågasattes i veckotidningars frågespalter för vuxna.⁵² Detta är dock ett mönster som *Kamratpostens* sexfrågespalt inte följer.

⁵¹ Lindgren, 1999 s.231-235.

⁵² Sköld, 2003 s.123-125.

Det enda som i någon mån skulle kunna påvisa könsnormer eller stereotyper är signaturen *Runda höfter* vars fråga lyder:

Är det något fel om en kille får "tjejsymptom", runda höfter och "tjejbröst" osv? Jag har läst nånstans att nästan varje kille får det, liksom tjejer får "killsymtom".⁵³

Skribentens signatur antyder att det är en pojke med egen erfarenhet som skriver till *Kamratposten* med hopp om svar, men huruvida detta stämmer eller inte är omöjligt att säga. Vad som går att säga är dock att det finns en viss oro för att "tjejsymptom" hos pojkar inte skulle vara normalt och vilka följer detta då hade kunnat tänkas ha. Uppdelningen mellan könen blir här mer komplex och vi börjar närma oss områden som intersexualitet och den komplexitet detta ger i förhållande till könstillhörighet. Svaret *Runda höfter* får är dock en försäkran om att det är normalt för pojkar med tjejsymptom vid puberteten liksom det är normalt att tjejer får vissa killsymptom. Dikotomin mellan könen kan alltså sägas upprätthållas i frågan och svaret, men förutom detta framträder inte några vidare könsnormer.

Kunskap

När det kommer till diskursen kring den kunskap som barnen för med sig in i sina frågor finns det dock något mer att säga. Första gången frågespalten var med i *Kamratposten* kom förutom *Runda höfter* fråga om puberteten även en fråga av signaturen *Girl 11 år* med i tidningen: "Hur känns det innan första mensen? Gör det ont?".⁵⁴ Ett par nummer senare i tidningens 17:e upplaga kom också frågan "Vi vill gärna fråga hur man får mens och hur det är. Vi är så nervösa" inskickad av signaturen *Anna och Anita*.⁵⁵ Det vi kan utläsa ur dessa frågor är en väldigt vag förståelse av att flickor kommer att få mens, men i mycket också en avsaknad av kunskap om vad detta egentligen innebär. Bergström-Walans svar blir därför också uttömmande och detaljerade då de beskriver dels vad som händer i kroppen när menstruationen börjar och dels vad man bör göra när detta sker.

Detta mönster av frågor från barn och ungdomar som vill veta mer om ämnet och få ett uttömmande svar på frågorna återkommer i de flesta av sexspaltens frågor från 1969. Oavsett om det handlar om när man kan börja använda BH som för signaturen *Undrande 11 år* eller huruvida onani är farligt som för signaturen *Tacksam för svar* framträder en bild av att de unga har bristfälliga kunskaper om kropp och sex vilket motiverar dem till vidare informationssökning.⁵⁶ Bergström-Walans svar under 1969 präglas av en detaljriktighet som man kan anta att skolans

⁵³ "Maj-Briht svara på sexfrågor", *Kamratposten* 1969 NR:13.

⁵⁴ "Maj-Briht svara på sexfrågor", *Kamratposten* 1969 NR:13.

⁵⁵ "Maj-Briht svara på sexfrågor", *Kamratposten* 1969 NR:17.

⁵⁶ "Maj-Briht svara på sexfrågor", *Kamratposten* 1969 NR:18.

sexualundervisning saknat. Detta bekräftas av en fråga inskickad till *Kamratposten* 1969 av signaturen *Två blyga, men inte i sex* som börjar med att presentera sig som två tonårsflickor som tycker att det är bra att *Kamratposten* börjat ta upp frågor om sex i tidningen då man lär sig för lite om det i skolan. Sedan följer deras fråga som lyder: ”Kan man bestämma hur många barn man ska ha?”.⁵⁷ Detta föranleder Bergström-Walan att förklara preventivmedels roll och att man mycket väl själv kan bestämma hur många barn man vill ha. Nordberg menar i sin undersökning att den produktion av sexuell kunskap under 1960-talet som hon undersökt präglades av ett samtal mellan experter och ”vanliga människor” där misstag korrigerades och nya rön kunde diskuteras i en öppen och liberal miljö.⁵⁸ Denna bild stämmer dock inte in med det som sker i *Kamratpostens* frågespalt under samma tid. Där är istället Bergström-Walan enväldig i sitt kunskapsbesittande som hon delar med sig av till läsarna.

Två blyga, men inte i sex fråga visar dock på ett stort glapp i de ungas sexualkunskap som inte bara är grundläggande utan även viktigt att känna till. Att skolan trots den sexuella revolutionen inte lyckats förmedla kunskap om preventivmedel och hur de fungerar kan tyckas förvånande. Lennart Lundquist ger i sin ovan nämnda artikel en bild av sexualkunskapsundervisningen i början av 1960-talet där såväl lärare som elever såg den som något påtvingat och besvärligt. Lärarna gick enligt Lundquist enbart igenom det som krävdes enligt läroplanen och eleverna ställde inga följdfrågor. Detta resulterade i att den biologiska dimensionen av sexualiteten försumrades och att fokus i stället låg på relationer och moral.⁵⁹

Lennerhed beskriver 1960-talet som en tid när sexualdebatten var dominerande och där sexualundervisningen var en av de frågor som stod i fokus.⁶⁰ Denna debatt verkar dock många gånger ha förts av och för vuxna vilket insändaren kan stå som exempel för. Om den bild Lundquist presenterar av den svenska sexualundervisningen under 1960-talet är representativ skulle det kunna vara en förklaring till att *Två blyga, men inte i sex* saknade grundläggande kunskap om preventivmedel och familjeplanering trots de stora förändringar som samtidigt skedde på samhällsnivå. Vad som dock står klart utifrån en analys av *Kamratposten* 1969 är att barn och ungdomar inte känner sig nöjda med den sexualkunskap som tillhandahålls i skolan och att *Kamratpostens* sexspalt därmed haft en viktig funktion när det gällt att förmedla den kunskap om ämnet sex och samlevnad som de saknat.

⁵⁷ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1969 NR:18.

⁵⁸ Nordberg, 2018 s.56-60.

⁵⁹ Lundquist, 2003 s.92-100.

⁶⁰ Lennerhed, 1994 s.99-111.

”Kan det vara som mamma säger?” - 1974

När *Kamratpostens* frågespalt kommit in på 1970-talet kan en del förändringar noteras i jämförelse med hur det tidigare såg ut. En sådan förändring är att frågorna i sexspalten nu relateras mer till känslor än tidigare, även om faktafrågorna även de är kvar. Rent kvantitativt har också materialet förändrats då sexspalten nu ges större utrymme. Det märks tydligt att sexspalten hunnit få en etablerad plats i *Kamratpostens* utbud och en skribent med signaturen *Sussi* reflekterar denna förändring med kommentaren: ”Jag tycker att sexspalten är jättebra. Jag önskar den var med i varje nummer.”⁶¹.

Kamratpostens sexspalt gavs alltså större utrymme 1974. Totalt har vi att göra med 20 frågor varav 14 med säkerhet kan sägas vara skrivna av flickor, två var inskickade av pojkar och fyra saknar tydligt könad avsändare. Det kan vidare konstateras att det är tydligt ”kvinnokodade” ämnen som är i fokus för sexspalten. Om man räknat bort alla frågor som haft med mens, flytningar eller bröst att göra hade det enbart blivit nio kvar. Över hälften av alla frågor som trycktes i *Kamratpostens* sexspalt 1974 handlar således om ”flickbekymmer”. De flesta frågorna saknar klar könskodning och enbart en av dem handlar om ett ”pojkbekymmer” i form av förhuds-trängning. Frågorna utan klart könade skribenter tar sikte på vad som menas med orden ”kåt” och ”runka”.

Kön och sexualitet

Om vi tar avstamp i genusdiskursen och hur kön konstrueras i sexspalten framträder en tendens bland barnen att enbart fråga om sitt eget kön och problematiken i puberteten kopplat till detta. Alla frågor om mens till exempel går att härleda till skribenter av kvinnligt kön antingen genom signaturer eller utifrån hur de formulerar sina frågor. Ett undantag är, signaturen *En stort undrande* där frågan kort och gott lyder: ”Jag undrar varför man får mens egentligen?”⁶². Att frågan är så kort och signaturen så hemlighetsfull gör att skribentens könstillhörighet inte går att fastställa med säkerhet.

Vidare kan också konstateras att det verkar finnas en stark koppling mellan flickors i puberteten och deras mammor. Av frågorna att döma verkar det vara vanligt att flickor rådfrågat mamma i första hand och enbart *Kamratpostens* sexspalt i andra hand. Som exempel på detta fenomen kan vi ta *Starkt undrande* vars fråga var med i *Kamratpostens* 14:e upplaga 1974 och lyder:

Hej Maj-Briht!

⁶¹ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:6.

⁶² ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:12.

Jag är 12 år och undrar en sak. Jag har vita flytningar som blir gula när de torkar och de fastnar på könshåren. Jag har haft flytningarna i ett halvt år. Mamma säger att många får det ½ - 1 år innan mensen kommer. Kan det vara som mamma säger?⁶³

Svaret från Bergström-Walan blir att det mycket riktig kan vara som mamma säger och att det är viktigt att tänka på hygien. Frågan innehåller en indirekt fråga om den egna modern skulle kunna vara en bra källa till kunskap om kvinnlig pubertet fick alltså medhåll från Bergström-Walan. De flesta skribenter som skrivit att de redan rådfrågat sina föräldrar får ofta höra att detta är ett bra första steg. Det var dock inte alla som hade så lätt för detta.

Signaturen *Tre undrande* från *Kamratpostens* andra upplaga 1974 inleder sin fråga med att skriva: ”Vi är tre tjejer som undrar hur vi ska göra när vi får mens. Vi törs inte fråga våra mammor.”⁶⁴. Här är alltså förhållandet det motsatta, skribenten törs inte tala med sina mammor om sina pubertala undringar. Vad skribenterna dock har gemensamt är att de alla reflekterar över att deras mammor rimligtvis bör sitta inne på den kunskap som de söker. Hur ser det då ut för unga pojkar med pubertala problem?

Signaturen *Undrande* kan få stå som ett exempel på detta. *Undrande* skriver till *Kamratpostens* 8:e upplaga 1974 att: ”Alla mina kompisar kan dra väck förhuden från penis. Men det kan inte jag. Är det något farligt? Vad ska jag göra?”⁶⁵. Skribenten reflekterar alltså inte ens över möjligheten att tala med vare sig sin pappa eller sin mamma om detta. Vad som dock framkommer av frågan är att *Undrande* diskuterat frågan med sina jämnåriga och kommit fram till att han var ensam om att ha detta problem.

Hällström ger i sin avhandling om insändare i *Kamratposten* en förklaring till den skillnad vi här ser mellan pojkar och flickors sätt att hantera frågor om sin egen påbörjade eller stundande pubertet. Hon noterar att barn skriver betydligt mer positivt om sina mammor än om sina pappor i de insändare från *Kamratposten* som hon undersökt. När det kommer till positiva sidor av familjeliv är det mammorna som oftast får stå som representanter för detta medan papporna snarare får representera de negativa sidorna av föräldra-barnrelationen.⁶⁶

Vi kan alltså konstatera att flickor i högre grad involverar sina föräldrar i sina pubertala problem där mamman blir den biologiskt naturliga parten att vända sig till. För döttrarna representerar hon mycket av de positiva känslorelationerna som finns i ett familjeliv. Steget för dem att gå till mamma med frågor om puberteten framstår därmed som mindre än vad det är för pojkar att

⁶³ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:14.

⁶⁴ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:2.

⁶⁵ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:8.

⁶⁶ Hällström, 2011 s.191-198.

vända sig till pappan som ju borde vara deras naturliga biologiska part att gå till med frågor. Men om pappans roll i familjen är den som Hällström beskriver och de uppfattas av sina barn som ”egoistiska, stränga, elaka och oförstående”⁶⁷, är det kanske inte konstigt att pojkar som *Undrande* hellre vänder sig till sina vänner för att få svar på sina pubertetsfrågor än till familjen.

Det finns dock flera exempel på flickor som inte vågat vända sig till sina mammor med pubertetsfrågor, vilket illustreras av den ovan nämnda insändaren från *Tre undrande* om hur man ska göra när man får mens. Här kan vi alltså se att även flickor ibland hellre vänder sig till sina jämnåriga än till sina föräldrar, eftersom de inte vågar ta upp problemen med sina mammor. Möjligheten att involvera sina pappor tas inte upp som ett alternativ i detta sammanhang.

Sauerteig och Davidson framhåller i sin artikel om sexualundervisningen i Europa under 1900-talet att det ofta varit ungdomarna själva som stått för största delen av den sexualundervisning som förmedlats till barn och ungdomar.⁶⁸ *Kamratpostens* sexspalt kan sägas bekräfta detta. Intressant i sammanhanget är att den person som *Undrande* och de andra barnen vänder sig till för att få råd och tröst i sina pubertetsbekymmer är en kvinna som kanske i viss mån fungerar som substitut för en mamma. Man kan anta att sexspalten sett annorlunda ut om det varit en man som haft ansvar för frågespalten under denna tidsperiod.

Genusaspekten framträder klart i en fråga från signaturen *Sussi* där hon bland annat skriver att pojkarna i hennes klass är omogna. Hon får inte bara svar av Bergström-Walan utan även medhåll. Pojkar i den åldern förblir barn längre än flickor och att *Sussi* och hennes väninnor tycker att de är barnsliga är alltså inget märkligt.⁶⁹ Det görs alltså en tydlig uppdelning mellan könen i materialet där skillnaderna mellan pojkar och flickor lyfts fram och där också pojkars beteende ursäktas med att de förblir barn längre än flickor. Denna uppdelning kan tyckas harmlös, men den utgör samtidigt grunden för uppbyggnaden av de könsnormer som länge varit rådande med en tydlig uppdelning mellan kvinnligt och manligt där män ses som mer aktiva medan kvinnoidealet präglas av tålmod och omtänksamhet. De normer som spalten visar på här befäster just dessa könsnormer.

Ebba Witt-Brattström beskriver i texten ”Feministiska perspektiv på sexualpolitik” 1970-talet då kvinnors könsroll i stort förändrades då invanda mönster kring samtycke, prostitution och

⁶⁷ Hällström, 2011 s.191.

⁶⁸ Sauerteig & Davidson, 2009 s.1-11.

⁶⁹ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:6.

våldtäkt ifrågasattes.⁷⁰ Ännu en gång finns det en alltså en skillnad mellan vad som pågår i vuxenvärlden och vad som framkommer i *Kamratposten*. Vad som pågår i den sexuella revolutionens vuxenvärld verkar inte i högre grad ha letat sig ned till de barn och ungdomar som också var en del av samma samhälle som den.

Kunskap

Här smälter diskurserna kring genus och diskurserna kunskap ihop. Som jag nämnde tidigare lyfts mammor och vänner fram som viktiga kunskapsbaser, men de är inte de enda. Även den egna kroppen och dess funktioner blir en källa till kunskap vilket signaturen *Starkt undrande* med sin fråga om flytningar som jag nämnde tidigare kan stå som ett exempel för. Skribenten lyfter både fram sin egen kropp och sin mamma som källor till kunskap om puberteten då dessa båda i symbios gett henne viss information om vad flytningarna hon upplevt betyder. Denna kunskap räckte dock inte till för *Starkt undrande* som också fick vända sig till *Kamratposten* och Bergström-Walan för att få den bekräftad.

De frågor som kommer in till *Kamratposten* 1974 visar att skribenterna i högre grad än under 1960-talet har kunskap om det de skriver om. *Starkt undrande* skriver till sexspalten med frågor om flytningar, men vet egentligen vad dessa är för något och önskar bara att få sin kunskap bekräftad. På ett liknande sätt visar *Tre undrande* på en bakomliggande kunskap i sin fråga om mens och mensskydd. Skribenterna bifogar en lista på mensskydd de vill veta mer om och visar därmed att de känner till att dessa mensskydd finns även om de inte är helt säkra på hur de fungerar eller när man bör använda sig av dem. Man skulle alltså utifrån detta kunna dra slutsatsen att sexualkunskapen i grundskolan nu verkar ha börjat nå ut på en bredare front och att de unga främst vill få bekräftelse på kunskap de redan har en del kunskap kring.

De saker som barn undrar över kan också många gånger sägas vara lexikografiska som i fallet med signaturen *Väldigt tacksam för svar* och *Undrande* som frågar över vad orden runka och menstruationscykel betyder.⁷¹ Frågornas och svaren blir därmed korta och enkla då deras lexikografiska karaktär gör att de inte behöver ifrågasättas i högre grad. Att barn och ungdomar 1974 verkar ha en något större kunskap i jämförelse med tidigare år gäller dock inte alla ämnen.

⁷⁰ Ebba Witt-Brattström "Feministiska perspektiv på sexualpolitik: Kommentarer till texter om sexuella gråzoner och våldtäkt" i Klara Arnberg, Pia Laskar & Fia Sundevall (red.), *Sexualpolitiska nyckeltexter*, Leopard, Stockholm, 2015 s.436-444.

⁷¹ "Maj-Briht svara på sexfrågor", *Kamratposten* 1974 NR:2.

Ett ämne där flickor fortfarande har många frågor gäller bröst. Till *Kamratpostens* 8:e upplaga 1974 skriver signaturerna *Enormt tacksam för svar* och *14-årig tjej* till *Kamratposten* och undrar över varför deras bröst inte har börjat växa. I båda fallen klagar skribenterna på knölar i bröstet som ömmar och över att de trots detta ännu inte börjat växa. *Enormt tacksam för svar* går till och med så långt som till att undra om de ömmande knölarerna kan vara något farligt. Bergström-Walan ger ett lugnade svar som går ut på att det inte är något konstigt att bröstkörtlarna ömmar eller att bröstet inte börjat växa när man är 13-14 år gammal. Vissa människor kommer helt enkelt in i puberteten tidigare och andra senare.⁷²

Vad detta visar på är dock att det verkar finnas en skillnad mellan vad flickor vet/vågar prata om i förhållande till sin pubertet. Mens, flytningar och mensskydd verkar vara sådant som de talar med varandra och, i vissa fall också med sin föräldrar om. I frågorna om bröstet däremot är det ingen av flickorna som nämner att de skulle ha samtalat med någon om sina undringar. Detta skulle kunna vara ett tecken på att sexualkunskapen i grundskolan har ett fokus på menstruationer och flytningar, men lämnar bröstet och deras utveckling därhän. Varken *Enormt tacksam för svar* eller *14-årig tjej* ger något intryck av att veta något om hur bröstets utveckling går till mer än just det faktum att de förväntas växa.

En annan intressant förändring ur ett kunskapsperspektiv är vilken form av kunskap man kan förväntas söka i *Kamratpostens* sexspalt. Under 1960-talet var frågorna fokuserade på just det sexuella, men under 1970-talet börjar i viss mån även andra aspekter komma in i spaltens frågefält. Ett exempel på detta utgörs av signaturen *En som inte kan* som beskriver sig som ”en 14-årig tjej” och som i en lång fråga till *Kamratposten* beklagar sig över att hon inte vet hur man gör när man kysser någon och att hon fortfarande inte har någon pojkvän.⁷³ Ett annat exempel på en ny typ av frågor ges av signaturen *11-åring* som skriver till sexspalten med frågan:

Jag är en grabb på 11 år. Jag vet inte om detta är en sexuell fråga. Det är så att jag är väldigt tjock och undrar nu hur jag ska bli av med det. Jag gillar all mat. Hoppas du svarar annars blir jag jätteledsen.⁷⁴

Tidigare har frågorna i sexspalten handlat om just sex eller puberteten i någon bemärkelse, men exemplet ovan visar på en breddning i riktning mot mer existentiella aspekter. Skribenten uttrycker osäkerhet om sexspalten var rätt ställe att vända sig till, men hoppas ändå på ett svar från Bergström-Walan, vilket han också får.

⁷² ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:8.

⁷³ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:12.

⁷⁴ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:2.

Denna utveckling speglas i kanske ännu högre grad i en fråga från signaturen *Sussi*. I ett långt brev berättar hon om sin obesvarade kärlek både till en pojke i skolan och till en kändis, sin känsla av att inte vara som de andra i sin egen ålder och hur detta får henne att må dåligt. Det *Sussi* vill ha hjälp med är egentligen inte att få reda på någonting utan att få skriva om sina känslor till någon som lyssnar, tar dem på allvar och förstår. *Sussi*:s problem har inga enkla lösningar och behöver det kanske inte heller. Hennes brev mynnar ut i frågan: ”Vad är det för fel på mig?”. Bergström-Walans svar blir att det inte är något fel på *Sussi* och att allt det hon skriver om är sådant som hör puberteten till. Känslostormar, dagdrömmar om ouppnåelig kärlek och en känsla av att ingen annan förstår en – allt detta är sådant som många brottas med i pubertetsåldern.⁷⁵

Christina Florin skriver i ”Skambefrielsen” om hur känslor kring sexualitet förändrades under 1960- och 1970-talen. En av de poänger hon lyfter fram är att skönlitteraturen och filmen får en tydligare plats i känslostrukturer runt kärlek och sexualitet. Ordet blev också under perioden friare och man uppmanades att hålla öppnare debatter gällande de känslor man kände kring den egna sexualiteten.⁷⁶ Detta skulle kunna vara en förklaring både till att känslorelaterade frågor blivit vanligare i sexspalten och att *Sussi* lyfter fram en kändis som föremål för sina kärlekskänslor.

Frågespaltens kunskapsroll har alltså här förändrats. Nu är det inte bara frågor om sexuella problem som tas upp utan även frågor om relationer, vikt och känslostormar. Det är också intressant att frågorna har blivit knivigare för Bergström-Walan att svara på. Att svara på en fråga som *En stort undrande*:s ”Jag undrar varför man får mens egentligen” och *Sussie*:s långa inlägg om känslor och dagdrömmar kräver helt andra kompetenser än att ge information om praktiska frågor som tidigare dominerade. Bergström-Walan lyckas dock besvara även den nya typen av frågor, men det är tydligt att hennes uppdrag som frågespaltredaktör blev svårare då barnens kunskapsnivå och intressen breddades och förändrades.

Året utan sexspalt – 1979

Detta är ett intressant nedslagsår, men också ett som bjuder på lite av en besvikelse. 1979 är ett av de år som ligger mitt i en cirka ett halvt decennium lång paus som *Kamratposten* tog från sexfrågespalten efter att Bergström-Walan slutat som redaktör. Varför frågespalten försvinner

⁷⁵ ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:6.

⁷⁶ Christina Florin ”Skambefrielsen: Nya känsloregler för kärlek och sexualitet under 1960- och 1970-talen” i Helena Bergman, Christina Florin & Jens Ljunggren, *Känslornas revolution: kärlek, ilska och lycka på 1970-talet*, Första upplagan, Appell förlag, Stockholm, 2017 s.69-125.

från tidningen i slutet av 1970-talet för att sedan inte återkomma förrän i mitten av 1980-talet har jag inte hittat något definitivt svar på, men jag ska försöka mig på ett par kvalificerade gissningar.

En förklaring skulle vi kunna finna i den utveckling som sexualkunskapen tog under 1970-talet. Ljunggren beskriver hur 1970-talet inom känslöhistorisk forskningen länge närmast setts som en transportsträcka mellan de mer revolutionära 1960- och 1980-talen, vilket är en hypotes som han vill motbevisa med sin forskning.⁷⁷ Men *Kamratpostens* försvunna sexspalt pekar snarast i motsatt riktning och visar på att Ljunggren skulle ha fel och att den tidigare forskningen istället träffat rätt. Andrus Ers beskriver också 1970-talet, i sin text ”Kris, terror, besvikelse”, som ett decennium präglad av politiska och sociala kriser. 1970-talet skiljer sig också från 1960-talet då det saknade tydlig vinnare i sitt sluteskede. De vänsterkrafter som enligt Ers dominerat efter 68-rörelsen hade ingen motsvarighet i slutet av 1970-talet som snarare såg ett samhälle trött på stora idéer och politiska organisationer.⁷⁸ Kanske denna anti-radikalism är det som speglas i avsaknaden av sexfrågespalt i *Kamratposten* under denna period.

Om vi istället ännu en gång vänder oss till Hällströms avhandling kommer en potentiell annan förklaring fram. Hon beskriver 1970-talet som en tid då *Kamratposten* avradikaliserades och rörde sig mer mot mitten från den politiska vänsterkant den dittills befunnit sig på. Viktigast för min undersökning är att hon visar att insändarsidans utrymme i tidningen och de tankar och funderingar som tidigare hamnat i sexspalten flyttades dit, dock utan någon vuxen som svarade på dem.⁷⁹

En annan potentiell förklaring till att sexfrågespalten försvann under denna period kan ha att göra med att *Kamratposten* genomgick ett maktskifte i och med Toss avgång som huvudredaktör 1979. Det kan finnas ett samband mellan detta och att Fransson tog över som chefredaktör, men det verkar inte allt för troligt i och med att den kom tillbaka under hennes ledning. I slutändan har jag inte kunnat hitta någon entydigt svar på frågan varför frågespalten togs bort, men mycket talar för att man helt enkelt inte ansåg att den behövdes. Säkert är dock att frågespalten inte hade spelat ut sin roll utan skulle komma att komma tillbaka med råge.

⁷⁷ Jens Ljunggren, ”Inledning: Känslor, tid och förändring” i Helena Bergman, Christina Florin & Jens Ljunggren, *Känslornas revolution: kärlek, ilska och lycka på 1970-talet*, Första upplagan, Appell förlag, Stockholm, 2017 s.11-27.

⁷⁸ Andrus Ers, ”Kris, terror, besvikelse: 1970-talet efter utopierna” i Anders Burman & Lena Lennerhed (red.), *Tillsammans: politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen*, Atlas, Stockholm, 2014 s.563-590.

⁷⁹ Hällström, 2011 s.78-86.

”Vad får killar för äckligt?” - 1984

I vårt nästa nedslagsår har frågespalten om sex och samlevnad fortfarande inte kommit tillbaka fullt ut, men i tidningens 11:e upplaga 1984 finns ett uppslag med namnet ”Fråga vad du vill: Om pubertet”. Denna gång är det dock inte Bergström-Walan som svarar på frågorna utan Eva Hoffsten och Ulla Holmström från RFSU.⁸⁰ I svaren på frågorna framkommer det inte vem av de två som har svarat och jag har därför valt att referera till svaren som skrivna av Hoffsten & Holmström i den löpande texten.

Totalt rör det sig om nio frågor, och liksom tidigare finns det en övervikt av frågor som är skrivna av och handlar om flickor och deras pubertet. Av de inskickade frågorna är sex skrivna av flickor och endast en kan med säkerhet sägas vara författad av en pojke. Av dessa nio frågor handlar fyra om mens och flytningar, ett tema som även tidigare dominerat i *Kamratpostens* sexfrågespalt.

Kön och sexualitet

När de kommer till frågan om kön och de könsroller som barn tillskrivs i materialet framträder inget entydigt mönster då könsroller varken ifrågasätts eller upprätthålls i någon högre grad i frågespalten. Frågorna har nu återgått till att ha en framförallt lexikografisk karaktär vilket också gör svaren mer informerande än spekulerande. Att känslor inte spelar in lika mycket i frågorna leder också många gånger till att könsrollsfunderingar har svårare att lysa igenom.

Det finns dock två frågor där man kan säga att köns- och sexualitetsroller ändå framkommer. Den första är inskickad av signaturen *En undrande* som skriver: ”Vad är stånd? Jag vill veta mycket om det.”⁸¹ Frågan i sig inbjuder inte till någon större diskussion, men svaret som ges är däremot mer intressant. Svaret inkorporeras här i sin helhet och lyder:

Det finns hålrum inne i penisen som fylls med blod, och då blir penisen hård och styv och lite utåtstående. Och stånd måste män ha för att kunna föra in penisen i kvinnans slida och spruta in spermier. Killar kan lätt få stånd när de tänker på någon de gillar eller när de rör vid penisen.⁸²

Svaret inleds liksom frågan lexikografiskt, men övergår sedan till att sätta ståndets funktion i relation till samlag i barnalstrande syfte. Något annat alternativ lyfts inte fram i svaret. Hoffsten & Holmström utesluter visserligen inte att det skulle kunna finnas fler funktioner med ett stånd, men diskursen kring samlag och stånd är nu satt. Svaret har bidragit till att konstruera ett ”normalt” användande av ett stånd som nu medvetet eller omedvetet förts vidare in i diskussionen

⁸⁰ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁸¹ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁸² ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

som egentligen bara skulle handla om vad ett stånd är för något. Det kan dock ifrågasättas om det svar som Hoffsten & Holmström ger skulle ha representerat normen i dåtidens svenska samhälle.

Det finns även andra frågor i *Kamratpostens* frågespalt från 1984 där normer blir synliga. Ett exempel är en fråga från signaturen *Många kramar "Peo"* som beskriver sig som homosexuell. Det kan nämnas att det fram tills 1984 bara funnits två frågor i sexfrågespalten som berört ämnet homosexualitet, nämligen signaturerna *Två starkt undrande killar* och *Nyfiken tonåring* från 1975 som undrade vad orden "homosexuell" och "lesbisk" betydde.⁸³ Ämnet homosexualitet var alltså ovanligt i *Kamratpostens* frågespalt och det gör *Många kramar "Peo"*:s fråga unik för tiden. Han skriver att han kommit ut som homosexuell och hur han berättade detta för en kamrat han kände sig dragen till. Denna hade dock inte enbart avvisat hans invit utan också berättat om hans läggning för andra i skolan som nu börjat reta honom och kalla honom "bögg". *Många kramar "Peo"* undrar nu om det var han som gjort fel, hur han ska komma ut situationen han befinner sig i samt om det är något fel på att känna som han gör.⁸⁴

I sitt svar inleder Hoffsten & Holmström med att förklara att det inte är något fel på *Många kramar "Peo"* och att det han känner är helt normalt. De visar också en viss förvåning över kamraternas reaktion, som de försöker förklara med att de kanske är osäkra över sina känslor och sin sexualitet. Så långt är Hoffsten & Holmströms svar stödjande och förstående, men sedan följer en argumentering som i materialet visat sig vara typisk för 1980-talet och som går ut på att homosexuella känslor och ifrågasättande av den egna sexualiteten är något som hör ungdomstiden till och som de flesta växer ifrån med åren. De skriver att:

Det är normalt att man funderar över sånt här när man är i tonåren. Många fastnar för någon av samma kön även när de är vuxna, och man har lika stor rätt till det, som att tycka om någon av motsatt kön.⁸⁵

Vid en första anblick syns detta tröstande, men det visar också på ett heteronormativt tänkesätt där det måste poängteras att det inte är något fel med att vara homosexuell, men att det i de flesta fall är ett övergående tillstånd. Homosexualitet framställs alltså som något infantilt som de flesta går igenom i tonåren, men som bara vissa "fastnar" i. Svaret på *En undrande* och *Många kramar "Peo"*:s frågor bidrar alltså till att upprätthålla det som Butler beskriver som en heteronormativ könsmaktsordning. Butler menar att det alltid varit den heterosexuelle mannen

⁸³ "Maj-Briht svarar på sexfrågor" *Kamratposten* 1975 NR:9.

"KP svarar på sexfrågor" *Kamratposten* 1975 NR:15.

⁸⁴ "Fråga vad du vill om puberteten" *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁸⁵ "Fråga vad du vill om puberteten" *Kamratposten* 1984 NR:11.

som representerat normen och att allt annat setts som avvikelser från denna underliggande.⁸⁶ Detta sätt att använda normer för att forma sexualitet och könstillhörighet åt ”rätt” håll framträder tydligt i mitt material oavsett om det är medvetet eller inte från svarsskribenternas sida.

Bäckman visar i sin undersökning av sex och samlevnadsundervisningen i svenska skolor att homosexualitet fram till slutet av 1980-talet fortfarande behandlades under rubriken ”sexuella avvikelser” på dessa lektioner. När förändringen i attityd började ske var den dessutom långsam och de gamla attityderna var svåra att få bukt med.⁸⁷ Att denna attityd kring homosexualitet skulle vara den gängse under den första halvan av 1980-talet motvisas inte av det vi kan utläsa ur *Kamratpostens* sexfrågespalt.

Kunskap

Vad gäller den kunskapshistoriska dimensionen ser vi i frågespalten från 1984 en del tecken på kontinuitet med tidigare år. Till att börja med är den egna kroppen fortfarande en källa till kunskap man kan fråga om, vilket signaturen *Glada hälsningar från en anonym KP-diggare på 12 höstar, En flundra* och *Från lilla mig* vittnar om. Alla dessa tre har upptäckt nya funktioner i sina kroppar i och med pubertetens inträde som de nu frågar om. Ämnena handlar om allt från snoppens utformning till flytningar och växande bröst, men källan till dessa skribenters kunskap är den samma och svaren de får är att det inte är något märkligt med hur deras kroppar förändrats.⁸⁸

Det finns dock även tecken på förändring i hur man tar till sig kunskap och ställer en fråga till *Kamratpostens* sexspalt. Ett exempel är signaturen *Hej från en undrande tjej* som skriver:

Jag är en tjej på 11 vårar. Ni skrev i KP nr 15 om puberteten. Där stod det: ”Före mensan kan man ha flytningar under något, eller några år.” Jag undrar vad flytningar är?⁸⁹

Här ser vi alltså ett tydligt tecken på att *Kamratposten* och dess frågespalt börjat bli en del av barns kunskapssfär såväl vad gäller att ta till sig kunskap, som för att finna inspiration till nya frågor. Det inlägg som *Hej från en undrande tjej* syftar på var en artikel i *Kamratpostens* 15:e upplaga 1983 om just puberteten, dock utan frågespaltsinlägg. Här har vi dock ett bevis för att *Kamratposten* aktivt används av läsare som en källa till kunskap om puberteten och att de inte drar sig för att begära en förklaring om det finns något i inläggen som de inte förstår. Detta sätt att föra en dialog med tidningen och ifrågasätta dess tidigare innehåll är ett tecken på förändring

⁸⁶ Butler, 2006[1999] s.22-33.

⁸⁷ Bäckman, 2003 s.72-96.

⁸⁸ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁸⁹ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

i attityd gällande tidningens innehåll både från läsarnas och redaktörernas sida. Jämfört med de ideal som Svensson och Lindgren menade var rådande under 1900-talets första halva där barns bidrag snarare skulle formas efter tidningen utseende än tvärt om är skillnaden märkbar.⁹⁰

Även skolans sexualkunskapsundervisning fungerar som en källa till kunskap, vilket framgår i en fråga från signaturen *Från Vera* som skriver:

Vi hade sexualkunskap i måndags. Då sa fröken att flickor får mens, och killar får något annat äckligt. Vad får killar för äckligt?⁹¹

Svaret blir att ”det äckliga” antagligen syftar på sädesuttömning och att det inte är äckligt, men detta är inte det intressanta i sammanhanget. Vad som är intressant är att skolan nu kommit in som en källa till kunskap inom sex och samlevnadsämnet. Anledningen till att *Från Vera* vänt sig till *Kamratposten* är dock att hon inte vågat eller fått möjlighet att ställa denna fråga i skolan. Detta kan ses som ett exempel på en tydlig brist i sexualundervisningen i skolan. Men det kan också ses som ett uttryck för att det är lättare att ställa frågor anonymt i en frågespalt än att framträda öppet i klassrummet med frågor om sex och samlevnad. Detta visar i så fall att det obehag som Lundquist beskriver att såväl elever som många lärare hade när sexualkunskapen infördes i skolan i mitten av 1900-talet fortfarande fanns kvar 1984, åtminstone på en del skolor.⁹² Vad som dock står klart är att *Från Vera* inte tillskansat sig kunskap om manlig pubertet utan endast lämnat klassrummet med vetskapen om att det sker ”något äckligt” med pojkar i puberteten, huruvida detta beror på skolans undervisning eller *Från Vera*:s förmåga att ta till sig kunskap kan vi inte veta.

Denna tendens till att den kunskap som förmedlas i skolans sexualundervisning inte uppfattades som tillräcklig, alternativt svår att ta till sig är genomgående i det undersökta materialet hittills. Den verkar dock framförallt gälla flickor. Vi tar frågorna om mens som exempel då detta är det vanligast förekommande ämnet. I dessa frågor syns det att flickorna som skrivit in till *Kamratposten* tagit till sig kunskap om mens och vet att de kommer att få det, men också att kunskapen de tagit till sig ofta är bristfällig. Av alla flickor som skrev in till *Kamratposten* med frågor om mens 1984 var det flera som undrade över huruvida de kunde bada när de hade mens, och signaturen *En som undrar* gick till och med så långt som till att fråga om hon skulle vara tvungen att sluta på simningen när hon fått mens.⁹³

⁹⁰ Svensson, 1983 s.220-222.

⁹¹ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁹² Lundquist, 2003 s.92-100.

⁹³ ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.

Vi kan konstatera att flickor i högre grad än pojkar sökte sig till *Kamratpostens* frågespalt med pubertetsproblem, vilket kan tolkas som att de hade sämre kunskaper om sin pubertala utveckling än pojkar. Ämnet bröst som värker och blir knöliga medan de växer är ännu en aspekt från tidigare nedslagsår som nu återkommer. Signaturen *Från lilla mig* skriver till *Kamratposten* om precis detta och undrar om det hon upplever är normalt.⁹⁴ Svaret blir att det inte är något att oroa sig för, men kunskapsluckan hos flickor blir ändå uppenbar av de insändare som *Kamratposten* fått in. Vad som ligger bakom detta glapp i sökandet av pubertetskunskap mellan könen kan jag utifrån mitt material inte uttala mig om. Mer troligt kanske det berodde på att *Kamratposten* helt enkelt var en tidning som tilltalade flickor mer än pojkar och att det därför är deras frågor som dominerar i sexfrågespalten.

Under detta år är det ingen som säger sig ha vänt sig till föräldrar eller kamrater med sina funderingar innan de skrivit till frågespalten. Den enda som över huvud taget tar upp sin familj är signaturen *Många kramar "Peo"* som avslutar sin fråga med att skriva: "Jag måste få säga det här till någon, för mamma och pappa eller syrran kan man ju inte prata med."⁹⁵ Familjen verkar alltså inte ha spelat en större roll än tidigare som förmedlare av kunskap om sex och samlevnad.

"Går det att göra så att man får en vanlig snopp?" - 1989

1989 har frågespalten fortfarande inte gjort någon storartad comeback, men tecknen på att dess popularitet vuxit började bli fler. Ännu en gång finns det bara ett nummer med ett stort "Fråga vad du vill" om puberteten i tidningens 16:e upplaga. Men frågor om puberteten redan dessförinnan förekommit i tidningens vanliga "Fråga vad du vill"-sektioner. Det framkommer inte vem som svarar på frågorna i frågespalten, men det står att de tagits fram med hjälp av Christina Rogala från RFSU vilket gör det troligt att svaren på frågorna om sex och samlevnad kommit ifrån henne.

Totalt för året handlar det om 21 frågor varav tretton är inskickade av flickor, fem av pojkar och tre saknar tydligt könad avsändare. Det stora specialinslaget med frågor om puberteten hade denna gång en tydlig uppdelning mellan två uppslag där det ena hade ett fokus på frågor inskickade av pojkar under rubriken "killar och snoppar" och det andra på flickor med rubriken "tjejer, bröst och mens". Denna sistnämnda hade ett helt uppslag medan "killar och snoppar" utgjordes av en sida med frågor och en sida med fakta om det manliga könsorganet och manlig

⁹⁴ "Fråga vad du vill om puberteten" *Kamratposten* 1984 NR:11.

⁹⁵ "Fråga vad du vill om puberteten" *Kamratposten* 1984 NR:11.

pubertet. Ännu en gång dominerar alltså frågor inskickade av och svar angående flickors pubertet.

Kön och sexualitet

I synen på onani framträder en tydlig könsskillnad, och flickor uttrycker en oro för detta som saknas bland pojkarna. Så frågade sig flickorna bakom signaturerna *Undrande vädur* och *Anonym 75:a* om det var normalt att onanerade och om det kunde påverka deras könsorgan negativt på något sätt att de gjorde det. Alla de frågor som var inskickade av pojkar handlade på ett eller annat sätt om utseendet på deras könsorgan var normalt och ingen av dem kopplade detta till onanivanor.⁹⁶ Det finns dock även ett mått av ifrågasättande av normer kring onani då *Anonym 75:a* bland annat undrar: ”Är det vanligare att killar onanerar än tjejer?”. Svaret hon får blir: ”Ja, det sägs att det är vanligare att killar onanerar. Men det kanske beror på att tjejer inte vill erkänna att de gör det”.⁹⁷ Här ser vi alltså hur en könsnorm både fastslås och ifrågasätts i frågespalten. Svaret blir ju att *Anonym 75:a* visserligen har rätt i det antagande hon gör, men att det kanske finns anledning att förhålla sig något kritiskt till det svaret.

En annan fråga som var föremål för en liknande normkonflikt var frågan om homosexualitet. Det finns två insändare som tar upp homosexualitet i detta nummer av *Kamratposten* vilket är en ökning jämfört med tidigare nedslagsår. Den första insändaren på detta ämne kommer ifrån signaturen *Vi vill vara anonyma* som skriver:

Hej KP! Vi skriver det här brevet tillsammans. Vi är två tjejer på 10 år. Vi brukar ofta leka. Ifall vi är ensamma brukar vi kramas och pussas, ibland i sängen. (Alltså nakna.)

Är vi homosexuella?

Vi känner att vi måste och vill. Vi skäms för det men gör det ändå. Vad ska vi göra?⁹⁸

Svaret som ges är att det inte är att det inte finns någon som helst fara i vad de gör så länge båda är med på det, dock med tillägget att detta: ”behöver inte alls betyda att ni blir homosexuella som vuxna”.⁹⁹ Här ser vi än en gång en tendens att utmåla homosexualitet som något infantilt som barn förväntas ”växa ifrån”. Denna syn på homosexualitet som ett stadium i människans utveckling till vuxen går tillbaka till psykoanalytikern Sigmund Freud och var länge gängse inom sexologin.¹⁰⁰

⁹⁶ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

⁹⁷ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

⁹⁸ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

⁹⁹ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹⁰⁰ Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist, 2015 s.154-160.

Den andra insändare som berör ämnet homosexualitet är inskickad av signaturen *Anonym* som är rädd för att ha blivit smittad med AIDS. *Anonym* beskriver sig som en homosexuell ”kille på 14 år”. Han har varken haft samlag eller genomgått en blodtransfusion utan undrar om han kan ha blivit smittad genom ett myggbett. Svaret från *Kamratposten* är ganska långt, men också tröstande då det förklaras hur man smittas med HIV/AIDS och att smittan inte kan överföras genom myggbett. Det är dock inte detta som är det intressanta i svaret till insändare utan hur detta inleds:

Det är inte alls säkert att du är homosexuell. Många känner sig tveksamma om de är ’normala’ eller homosexuella i din ålder.¹⁰¹

Det som bara var underförstått i svaret till *Vi vill vara anonyma* blir i svaret till *Anonym* tydligt utskrivet, nämligen att homosexualitet vanligen är att betrakta som ett led i en utvecklingsfas och att man inte kan veta om man har den läggningen förrän man är vuxen samt att homosexualitet inte är att betrakta som ”normalt”. I förhållande till sexualiteten kan man alltså säga att heteronormativiteten även fortsättningsvis präglar *Kamratpostens* frågespalt. 1980-talet var över lag en tid då homosexuellas rättigheter var ifrågasatta som en följd av AIDS-epidemin som ledde till utbredd rädsla och homofobi.¹⁰² Även Björklund beskriver i sin avhandling om svenska sexualundervisningsfilmer 1980-talet som ett årtionde präglat av brott mot tidigare tankar om sex och preventivmedel. AIDS-epidemin lyfts fram som en utlösare till detta brott då den ställde på ända alla de sexual-liberala förändringar som under de två tidigare decennierna kommit att bli självklara.¹⁰³ Rädslan i insändarna angående homosexualitet och svarens karaktär kan ses som ett uttryck för detta samhällsklimat.

Kunskap

I ett längre perspektiv blir det tydligt att *Kamratpostens* frågespalt om sex och samlevnad i hög grad präglas av kontinuitet. Vissa ämnen med liknande frågor återkommer ständigt. Huruvida man kan bada med mens är ett exempel på en sådan fråga som togs upp både i de analyserade numren från 1984 och 1989, i det sistnämnda fallet två gånger.¹⁰⁴ Detta kan ses som ett tecken på en ickefungerande kunskaps-cirkulation mellan barn och skola i den mening att barnen och ungdomarna saknar kunskap om sex och samlevnad som borde ha förmedlats via skolans sexualundervisning.

¹⁰¹ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹⁰² Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist, 2018 s.169-178.

¹⁰³ Björklund, 2012 s.317-322.

¹⁰⁴ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:6.
”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

Barnen som skriver till *Kamratposten* har en del kunskap om de teman de frågar om, men saknar viktiga bitar. Mens är här ett typiskt exempel. Några undrar om de kan bada medan de har mens, medan andra vill veta hur mensskydd fungerar, hur lång en menscykel är och hur mycket blod man kan förvänta sig när mensen sätter igång. Frågorna kan göras många och källorna till kunskap verkar vara få. *Anonym 75:a* som frågade om onani och mens berättar att hon diskuterat dessa frågor med en väninna, men hon tror sig uppenbarligen få mer auktoritativa svar från *Kamratposten*.¹⁰⁵ Signaturen *Jag vill vara anonym* som oroar sig för sina flytningar skriver att hon inte vågar fråga sina föräldrar om råd – de diskvalificeras alltså som kunskapskälla till förmån för *Kamratpostens* frågespalt.¹⁰⁶ Detta skulle kunna vara ett tecken på den växande klyfta mellan barn och vuxna som Johansson visar i sin rapport. Rapportens fokus ligger visserligen på sockerkonsumtion, men Johansson beskriver där en förändring i attityden mellan barn och vuxna under slutet av 1980- och början av 1990-talet där barns roll stärks gentemot de vuxna som oftare målas upp negativt i *Kamratposten*.¹⁰⁷ Om denna förändrade attityd kan ses som allmän skulle det kunna vara en förklaring till att föräldrarnas plats som kunskapskällor blivit mindre i frågespalten.

Den egna kroppen och dess funktioner fortsätter att vara utgångspunkt för många frågor. Pubeshår, könsorgan, flytningar och bröst i förändring leder till många frågor som hamnar i frågespalten. De allra flesta kan lösas med ett lugnande svar om att det som sker är något som många går genom och som är helt normalt. En av dessa var signaturen *Jag vill vara anonym* som beskriver sina blygdläppar som ”något som växt ut eller svullnat” och vill veta vad det är för något.¹⁰⁸ Skillnaden mellan vad barn vill veta om sina egna kroppar och vad de faktiskt känner till är alltså fortsatt stort.

Så är fallet med en pojke som skriver utan signatur och undrar om sin förhud – eller snarare sin brist på sådan. Insändaren lyder:

Hello KP! På nästan alla snoppar går huden ihop där fram. Det gör det inte på min. Vad beror det på? Är det normalt? Går det att göra så att man får en vanlig snopp?¹⁰⁹

Det handlar här uppenbarligen om en pojke som är omskuren. Svaret från *Kamratposten* inleds med att poängtera att det manliga könsorganet kan se ut på många olika sätt och att man därför

¹⁰⁵ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹⁰⁶ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹⁰⁷ Johansson, 2005 s.16-20.

¹⁰⁸ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹⁰⁹ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

egentligen inte kan kalla någonting för en ”vanlig snopp”. Därefter ges en redogörelse för omskärelse, dess religiösa bruk, men också att en infektion kan leda till att förhuden opereras bort när man är barn oavsett religion.

Ett exempel på att barn och ungdomar ibland kan dra helt felaktiga slutsatser utifrån den kunskap de fått framkommer i en fråga från signaturen *Jätte super anonym 14-åring*. Skribenten skriver fyra frågor till spalten där de tre första handlar om snoppens utseende, medan den fjärde frågan lyder:

För ett par månader sedan fångade jag en fluga innanför kalsongerna och lät den gå omkring på penis och pung. Kan jag ha blivit smittad av något? Är det farligt?¹¹⁰

Svaret från *Kamratposten* blev att detta inte är något att oroa sig för då man inte får könssjukdomar från flugor: ”Men det måste varit ett väldigt jobb att fånga den.”¹¹¹. Om man hört talas om att det finns könssjukdomar och att dessa sprids via könen är det inte en särskilt långsökt slutsats att dra att en fluga på ens könsorgan möjligtvis skulle kunna leda till en sådan sjukdom. Det är enligt Rogala felaktigt, men logiken är inte svår att följa.

Temat djur och sex är nytt för detta nummer. Signaturen *Två undrande tjejer* undrar vad som händer om en människa ”gör barn” med ett djur. Svaret blir att människor och djur inte kan få ungar med varandra samt att samlag med djur kallas tidelag och anses som djurplågeri enligt svensk lag.¹¹² Frågor om tidelag dyker upp under detta nedslagsår för att sedan helt försvinna från spalten under senare nedslagsår. Det går inte att säga om detta beror på att barn och ungdomar slutat fråga eller på att de ansvariga för frågespalten inte vill ta upp frågor om detta ämne.

Vi kan alltså konstatera att tematiken i frågespalten vidgats till att omfatta både omskärelse och tidelag och att det fanns en ny förståelsehorisont att ta hänsyn till i *Kamratposten* i slutet av 1980-talet som sammanhänge med AIDS-epidemin. *Anonym:s* ovan nämnda fråga visar på en förståelse bland ungdomar över vad AIDS är och vikten av att inte bli smittas, men också brist på kunskap om hur man blir smittad. Det är för att åtgärda denna kunskapsbrist som denna skribent liksom flera andra hört av sig till *Kamratposten*.

Frågor om slidkransen eller ”mödomshinnan” som den kallas i materialet, är ett återkommande tema. Ett exempel är signaturen *Undrande vädur* som undrade om ”mödomshinnan” måste ha

¹¹⁰ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹¹¹ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹¹² ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

spruckit för att man ska kunna föra in ett finger i slidan. Anledningen till denna fråga var att hon brukade göra detta när hon onanerade. Svaret blir:

Nej, du kan fortfarande ha mödomshinnan kvar.

Mödomshinnan sitter som ett hudveck som täcker en del av slidöppningen. Men den är tänjbar – det går att stoppa in ett finger eller till exempel en tampong.

Mödomshinnan brukar spricka när man har sitt första samlag. Då kan det blöda lite.

Men hos vissa flickor går mödomshinnan sönder redan tidigare, till exempel när de gymnastiserar.¹¹³

Svaret på *Undrande vädurs* fråga bekräftar alltså en del saker om slidkransen som vi numera vet är osanna. Till exempel att den går sönder eller försvinner efter att man haft sitt första samlag. På RFSU:s hemsida står att: ”Elastiska slemhinneveck som slidkransen kan inte spräckas av vare sig penis eller något annat föremål som förs in i slidan” samt att det inte går att se på könsorganen om någon har haft sex eller inte.¹¹⁴ Myten om mödomshinnan är dock seglivad. Jag skulle dock vilja påstå att det finns en ansats i svaret till att problematisera tidigare myter om mödomshinnan och oskuld. Man kan alltså notera en kunskapsprogression mellan det *Undrande vädur* frågar om, svaret i tidningen och det som RFSU håller som allmän kunskap idag.

”Det kanske låter larvigt, men det är ett stort problem för mig” – 1994

Det var 1990 som sexspalten kom att börja kallas för ”Kropp & Knopp” med sin ständiga svars-skrivent Annica Frithiof som fortfarande idag svarar på frågor i spalten. Sexspalten hade 1994 blivit ett stående inslag i varje nummer av tidningen med ca 3-4 frågor per nummer. *Kamratpostens* 4:e upplaga 1994 var ett temanummer med ett extra stort ”Kropp & Knopp” där hela 18 frågor besvarades.

Totalt svarades under året på 75 frågor varav 43 skickats in av flickor, 18 av pojkar och 14 av skribenter vars könstillhörighet inte framkom i materialet. Ännu en gång är det alltså skribenter av kvinnligt kön som dominerar, men pojkskriventerna har blivit något fler än under tidigare år. Detta har givetvis att göra med att materialet blivit kvantitativt större och att den tematiska variationen blivit bredare. För min undersöknings del innebär det också att urvalet fått bli hårdare. Det finns dock ett par allmänna trender i materialet som gör att förändringen kan belysas genom bruket av ”representantfrågor” som väl sammanfattar utveckling i frågespalten.

¹¹³ ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.

¹¹⁴ <https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/kropp-och-kon/fittfakta/slidkrans-modoms-hinna/> (2021-05-10).

Kön och sexualitet

Nu börjar materialet bli så pass omfattande att det finns möjlighet att läsa in fler diskurser angående flickor och pojkars konstruktion av sitt eget och andras kön. Även i detta material finns en del upprepningar jämfört med tidigare år som jag inte kommer att gå inte djupare på då det i huvudsak är förändringen som intresserar mig. Nämnas kan dock att homosexuell fortfarande beskrivs som något man blir och som något som vissa ungdomar går igenom i tonåren, men sedan kommer över. I svaret på en fråga om homosexualitet från signaturen *En anonym mjukis* står till exempel att: ”Det händer att unga killar onanerar åt varandra eller tillsammans för att experimentera med sex. De flesta blir inte homosexuella för det.”¹¹⁵. I fråga om homosexualitet har alltså inte diskursen förändrats särskilt mycket.

Oönskade närmanden är ett ämne som tidigare inte tagits upp i någon högre grad i källmaterialet, men som blir mer vanligt förekommande under 1994. De flesta av de frågor som tar upp tafsningar och andra oönskade närmanden är flickor som skriver om sina jämnåriga manliga klasskamrater. Ett exempel på detta är signaturen *Två olyckligt ovetande* som skriver att: ”Vi har killar som har slitit av oss tröjorna och gått under byxorna. Vi vågar inte säga nej, det är inte så enkelt.”. Svaret på just denna insändare blev att flickorna givetvis har rätt att säga nej och bör göra det när pojkarna betar sig på det sättet.¹¹⁶

När det kommer till konstruktionen av kön blir det tydligt i materialet att pojkar uppfattas som tafsande och flickor som de som blir tafsade på. I en fråga inskickad av signaturen *Två anonyma 82:or* beskriver skribenten hur hon och hennes väninna träffat två pojkar när de var på bio. Pojkarna följde med dem hem och när de väl var hemma klädde pojkarna av dem och tafsade på dem mot deras vilja. Svaret på insändaren börjar med att det är viktigt med samtycke och att man måste acceptera ett nej, men det framhålls också att: ”Killar blir ibland lite för ivriga. De måste lära sig kontrollera sina känslor och gå lite försiktigare fram.”¹¹⁷. Det verkar alltså som om frågespaltens redaktör Frithiof ser det som normalt att pojkar ”råkar” tafs när känslorna tar över.

Att pojkars övertramp ursäktas syns också i frågan från signaturen *Från mig* som är 11 år gammal och klagar över att hon har stora bröst och att pojkarna i klassen retar henne för detta. Svaret här blir först en utläggning om hur bröstet växer följt av ett tröstande konstaterande: ”Att killar tycker att det är spännande med tjejers kroppar är normalt. Deras kommentarer är inte elakt

¹¹⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:1.

¹¹⁶ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹¹⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:11.

menade.”¹¹⁸ Ännu en gång blir alltså pojkarnas beteende ursäktat med att det helt enkelt är så pojkar beter sig i den åldern. Denna uppdelning av könsideal påminner mycket om de Andræ finner i sin avhandling. Idealet med flickor som förstående, uppfostrande och pojkar som äventyrliga, individualister menar Andræ är något som präglade dessa böckers genuskonstruktioner.¹¹⁹ Trots att dessa böcker är på andra sidan om den sexuella revolutionens 1960-tal jämfört med frågespaltens innehåll är det tydligt att många av de könsnormer som där lyfts fram fortfarande tycks gällande.

Det kan dock vara viktigt att nämna att detta ursäktande enbart gäller pojkar om tafsar på flickor i samma ålder. Signaturen *Evelina* skriver i sin fråga om att en av hennes lärare tar henne på bröstet trots att hon inte vill. Svaret från *Kamratposten* blir att detta absolut inte är ett acceptabelt beteende och att *Evelina* måste säga ifrån antingen till sina föräldrar eller till rektorn för att få läraren att sluta.¹²⁰ I svaren görs alltså en viktig skillnad mellan hur jämnåriga pojkar och hur vuxna män får lov att bete sig.

Även grövre övergrepp tas upp i frågespalten. Så skriver signaturen *Anonym* och berättar att hon utsattes för ett sexuellt övergrepp av en två år äldre pojke som hon träffat på ett disko och som tagit henne med hem till sig efter att han drogat henne. På morgonen hade hon vaknat upp i hans säng och nu oroade hon sig för att ha blivit gravid och undrar vad hon skulle göra. I svaret från *Kamratposten* får *Anonym* upplysning om hur hon ska gå till väga för att få ett graviditetstest på en ungdomsmottagning där hon också kan få emotionellt stöd. Vidare framhålls att: ”Killen du berättar om har behandlat dig oerhört illa. Det är brottsligt att göra så.”¹²¹ Här uttryck alltså ett tydligt fördömande utan förmildrande bortförklaringar.

Denna typ av berättelser väckte oro hos vissa läsare, vilket en insändare från en flicka med signaturen *Tacksam för svar!* är ett exempel på. Hon berättar att hon efter att ha läst artiklar om våldtäkter och pedofili blivit misstänksam mot män och även mot pojkarna i sin egen ålder. I sitt svar framhåller Frithiof tröstande att det är väldigt få män som beter sig på det sättet och att hon kanske borde sluta läsa artiklar av detta slag om de får henne att må dåligt.¹²²

Av de publicerade frågorna att döma var det nästan uteslutande flickor som utsattes för sexuella närmanden. Undantaget som bekräftar regeln är signaturen *P.F* som skriver:

¹¹⁸ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹¹⁹ Andræ, 2001 s.102-105, 204-210.

¹²⁰ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:7.

¹²¹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:8.

¹²² ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

Jag är en kille på 11 år som har ett problem. Det är en tjej som ringer till mig hela tiden och vill vara med mig. Jag vågar inte säga nej, jag vill inte göra henne ledsen.

Men egentligen skulle jag vilja slippa att hon ringde.

Det kanske låter larvigt, men det är ett stort problem för mig.¹²³

Svaret *P.F* får är att han för sin egen och flickans skull bör vara ärlig och tala om hur det är. Enligt Frithiof hör detta till "livets hårda skola" och är en erfarenhet som de båda två kommer att dra nytta av inför framtiden.¹²⁴ Vad Frithiof dock inte skriver är att det på något sätt skulle höra till flickors pubertetsutveckling att trakassera pojkar över telefon. Oförmågan att kontrollera sin känslor blir alltså någonting som tillskrivs pojkar i puberteten och som inte gäller för flickor.

En annan aspekt där det märks en förändring är synen på föräldrarnas roll. Hällström pekade på att det utifrån hennes undersökning av insändare i *Kamratposten* framförallt var papporna som länkades till negativa känslor och händelser medan mammorna svarade för de positiva upplevelserna.¹²⁵ Mitt material innefattar oftare negativa upplevelser av föräldrar än positiva, men i frågorna i årgång 1994 finns det ingen tydlig trend som pekar ut just papporna utan klagomålen gäller såväl mammor som pappor. Det finns insändare om pappor med alkoholproblematik, men också om mammor som misshandlar sina barn.¹²⁶ Dessa möts alltid av en uppmuntran att söka hjälp och ett konstaterande att det inte går att lösa problemen utan att blanda in någon annan vuxen. Det finns dock även frågor som handlar om saknad, vanligen efter mamman. Så är fallet för signaturen *En som vill ha hjälp* som saknar sin mamma och är rädd att hon ska omkomma i sitt arbete som flygvärdinna.¹²⁷ Men det förekommer också med signaturen *Emma:s* som beklagar sig över att aldrig ha träffat sin pappa som hon saknar.¹²⁸

En annan tematik är föräldrars sexualliv. Signaturen *Från en rädd* beskriver sin fasa över att ha funnit kondomer i sin pappas nattduksbord och ställer frågan om inte föräldrarna, som är 36 och 39, är för gamla för att ha sex.¹²⁹ En likande fråga kommer från signaturen *En anonym* vars bror visat henne deras pappas samling med porrtidningar, vilket gjort henne både äcklad och besviken på sin pappa.¹³⁰

¹²³ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:5.

¹²⁴ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:5.

¹²⁵ Hällström, 2011 s.191-198.

¹²⁶ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:9.

"Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:12.

¹²⁷ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:2.

¹²⁸ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:6.

¹²⁹ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1994 NR:3.

¹³⁰ "Stort fråga vad du vill... om kroppen" *Kamratposten* 1994 NR:4.

Ett återkommande tema är flickors syn på onani. Signaturen *Desperat 81:a* skriver in till sexspalten och berättar att hon äcklas över sin vana att onanera nästan varje dag efter skolan. Efteråt brukar hon ångra sig, men hon vill ändå inte sluta. Svaret blir att hon varken är äcklig eller onormal och att det är bra att utforska sin kropp sexuellt när man är i puberteten.¹³¹ Så långt ger detta en bild som vi känner igen från tidigare år, men en skillnad är att nu även pojkar tar upp detta problem. Signaturen *Jag* beskriver sig som ”en kille på 12 år” och undrar: ”Varför ångrar man sig direkt när man har onanerat?”¹³² Det som tidigare varit ett tydligt kvinnligt könat problem har nu blivit mer könsöverskridande.

Kunskap

Ännu en gång finns det ett brett utbud av frågor att välja mellan och jag har därför låtit några av dem fungera som ”representanter” för olika teman. Om vi börjar med att titta på vart barn får kunskap om sex och samlevnad ifrån är det tydligt att föräldrar fortsätter att vara en viktig kunskapsförmedlare. Ingen av insändarna nämner skolan som kunskapskälla under detta nedslagsår. Också erfarenheter av den egna kroppens funktioner fungerar på sitt sätt som en form av kunskapskälla.

Det finns även två nya källor till kunskap som vi inte stött på i materialet tidigare. Den första kan exemplifieras av signaturen *Runkar hårt* som undrar vad man ska göra av sin utlösning efter att man onanerat som kille och skriver att:

Jag har en storebror som jag vet onanerar. I sin garderob har han flera små burkar med något som jag tror är sperma. Är det en bra idé att göra så?¹³³

Svaret blir en lång förklaring av hur det går till när man som pojke får utlösning och avslutas med kommentaren: ”Det finns ingen anledning att spara sperman.”¹³⁴ Här ser vi alltså ett exempel där ett syskons praktiker väckt frågor och att *Kamratposten* här fungerar som en källa till information.

Också porrfilmer väcker frågor, vilket signaturen *En orolig kille* vittnar om när han skriver:

I alla porrfilmer och porrtidningar drar de ner förhuden innan samlaget. Den stannar sedan nere. Men när jag drar ner förhuden så åker den upp igen.¹³⁵

Han har alltså använt sig av porr som en källa till kunskap om hur det egna könsorganet bör se ut och fungera. Svaret han får blir en förklaring att alla penisar ser olika ut och att det inte finns

¹³¹ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹³² ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:14.

¹³³ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹³⁴ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹³⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:18.

något rätt och fel. Det problematiska i att använda pornografi som källa till kunskap om sex och den egna kroppen nämns dock inte alls.¹³⁶

Ett genomgående drag i materialet är barn och ungdomars brist på kunskap om sexuallivet vilket inte sällan leder till missförstånd. Ett exempel på detta är signaturen *En orolig* som undrar över prickar han har fått på sin penis. Han beskriver dessa: ”Det ser ut som gonorrhé, men det är ju en könssjukdom och jag har inte haft samlag”. Skribenten är alltså medveten om att han antagligen inte har någon könssjukdom, men vill få detta bekräftat. Vilket han också får genom det Frithiof skriver i sitt svar.¹³⁷

Lennerhed skriver om RFSU:s historia att ett av organisationens största mål vid dess grundande var att information skulle nå ut till allmänheten angående sex och samlevnad, gärna genom sexualundervisning i skolan.¹³⁸ *En orolig*:s fråga skulle därmed kunna ses som ett steg i rätt riktning för RFSU:s grundtanke då han ju faktiskt satt inne på den information han behövde, även om han hade ett behov av att få den dubbelkollad. Denna ljusa utvecklingsbild problematiseras dock av att de frågor som utgör ett lexikografiskt kunskapssökande fortsatt är de vanligaste och de ämnena som tas upp många gånger fortsatt att vara desamma som under tidigare perioder. Mens, mensskydd, onani och könsorganens utseende dominerar. Men det finns frågor som inte direkt har med sex och samlevnad utan snarare med livet i allmänhet att göra. Som exempelvis en fråga om hur man ska bete sig på ett party eller om hemlängtan då man övernattar hos vänner. Dessa frågor visar på att frågespalten rört sig tillbaka mot hur den såg ut på 1970-talet då frågor om känslor och livet i allmänhet fick större plats.

En annan ny tematik är relationen till föräldrar eller andra auktoriteter som man upplever behandlar en orättvist. Som exempel på detta kan vi ta frågan från signaturen *En liten rädd 81:a* som skriver till frågespalten att:

Jag gör allting här hemma. Jag diskar, går alltid ut med hunden och handlar jämt. För allt detta får jag ingenting. Jag får inte stanna ute lika länge som mina polare, jag får inte sova över på mina polares lantställen. Jag får inte göra någonting som mina föräldrar inte tycker om.¹³⁹

Skribenten får tipset av Frithiof att föra en saklig diskussion om saken med föräldrarna.¹⁴⁰ Vad som är intressant här är att *En liten rädd 81:a* inte egentligen motsätter sig att göra sysslor i

¹³⁶ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:18.

¹³⁷ ”Stort fråga vad du vill... om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.

¹³⁸ Lennerhed, 2002 s.123-141.

¹³⁹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:8.

¹⁴⁰ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:8.

hemmet utan att han inte får tillräcklig lön för sina mödor. Att skriva till *Kamratposten* blir därmed ett sätt att finna stöd i sin kamp mot vuxenvärlden och dess överhet i en annan vuxen.

”Alla tjejer är längre än jag” - 1999

Sexspalten har nu med namnet ”Kropp & Knopp” och svarsskribenten Annica Frithiof varit en del av *Kamratposten* i nästan ett decennium. Den är fortfarande med i varje nummer av tidningen, men med något fler frågor än tidigare. Under året har antalet frågor varierat från tre till nio per nummer med undantag för tidningens 9:e upplaga som helt saknade sexfrågespalt. Denna hade istället flyttats till en lite handbok med namnet *Ung och kär* som prenumeranter fick på köpet. Förutom insändartexter och annan information om kärlek fanns även tio frågor om pubertet och kärlek som besvarats av Yvonne Gran som jobbade på Stockholms ungdomsmottagning. Den andra stora skillnaden i materialet 1999 är att Frithiof från och med tidningens 5:e upplaga 1999 fått sällskap av sjuksköterskan och barnmorskan Mats Sundbeck med att svara på frågorna.

Materialet för år 1999 utgörs totalt av 87 frågor varav 49 skrivits av flickor, 24 av pojkar och 14 av skribenter vars könstillhörighet inte går att fastställa. Det är alltså en fortsatt övervikt av flickor som skriver in till tidningen, vilket man från *Kamratpostens* sida också är medveten om. Denna diskrepans var bakgrunden till varför man valt att även anställa Sundbeck som svarsskribent vid sidan av Frithiof då man hoppades att på så sätt locka fler pojkar att skriva till tidningen och ställa frågor. Kortsiktigt verkar dock denna förändring ha uteblivit.

Kön och sexualitet

Homosexualitet är ett tema som fortsätter att oro och engagera. Signaturen *87:an* skriver in till spalten med en fråga om huruvida hon (som 12-åring) eventuellt är homosexuell. Svaret blir som under tidigare nedslagsår att: ”I din ålder är det för tidigt att kunna veta om man är homosexuell eller inte”¹⁴¹. Utgångspunkten är alltså fortfarande att homosexualitet är något som för de flesta hör ungdomstiden till. Det ska dock tilläggas i svarsskribentens inte uttryckligen skriver att heterosexualitet ska betraktas som det ”normala” och hon avslutar sitt svar med att skriva: ”Njut av känslan så länge du har den”¹⁴². Detta skulle alltså kunna ses som ett steg mot att normalisera homosexualitet och betrakta den som en naturlig läggning, inte ett övergående utvecklingsstadium. Att attityden kring just den här insändaren är mer positiv än de tidigare skulle också kunna ha att göra med att skribenten är en flicka. I sin bok den svenska HBTQ-rörelsen

¹⁴¹ ”Ung och kär” *Kamratposten* 1999 NR:9.

¹⁴² ”Ung och kär” *Kamratposten* 1999 NR:9.

poängterar Svante Norrhem, Jens Rydström & Hanna Markusson Winkvist att en trend i samhället under 1900-talet varit att folk i allmänhet varit mer kritiska mot manlig än mot kvinnlig homosexualitet.¹⁴³

Ett nytt ämne som tillkommit och som visar på en trendförskjutning i frågeskrivarnas syn på sig själva och sina kön är kroppsbehåring. Signaturen *Kramaren* som beskriver sig som ”en tjej på 12 vintrar” undrar: ”Hur ofta måste man raka sig under armarna och på benen?”. Svaret blir att detta inte är något måste utan att det är upp till en själv att avgöra.¹⁴⁴ Ett par nummer senare kommer det en fråga från signaturen *Undraren*, ”en tjej på 10 år” som undrar: ”Finns det några tabletter eller mediciner mot att det växer hår på underlivet?”. Svaret blir att det inte finns någon sådan medicin och att hon istället för att försöka bli av med sitt könshår borde glädja sig åt att hon utvecklas normalt.¹⁴⁵

Den enda pojken som skrivit till *Kamratposten* med en fråga om kroppsbehåring 1999 är signaturen *En som hatar att duscha* som beskriver sig som ”en kille på 13 år” och skriver att han blir retad av sina klasskamrater i duschen för att han har för lite snopp och att: ”Jag blir också retad för att jag inte har något hår på snoppen. Fast det har jag, men inte mörkt hår som de andra”¹⁴⁶. Det finns alltså en tydlig skillnad i hur pojkar och flickor som skriver in till *Kamratposten* 1999 ser på sin kroppsbehåring. De båda flickorna ville ha råd om hur man blir av med sin kroppsbehåring medan *En som hatar att duscha* hade problem med för lite behåring.

En annans aspekt där trenden från tidigare är står fast är i förhållande till hur man involverar sina föräldrar. Många av flickorna som skrivit in till frågespalten har frågor om hur man bäst bör informera sin mamma om att man har fått mens eller att man vill börja använda BH. Trenden av att flickor är de som i högre grad involverar sina föräldrar i sin pubertala utveckling håller i sig. De verkar också mer benägna att fråga personer i sin närhet om puberteten medan pojkar håller sina problem mer för sig själva och skriver in till frågespalten innan de frågar någon annan. Det finns dock ingen klar skiljelinje mellan könen i den här frågan vilket signaturen *En 6:a som ser ut som en 2:a* blir ett exempel på. Hon beskriver sig som ”en flicka på 12 år” som är trött på att vara kortast i klassen och som avslutar sin insändare med:

Jag har varit och undersökt mig, men de säger bara att jag växer sent. Mamma eller pappa kan jag inte prata med, inte mina kompisar heller. Jag vill helst inte gå till kuratorn eller skolsyster.¹⁴⁷

¹⁴³ Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist, 2015 s.191-192.

¹⁴⁴ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:3.

¹⁴⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:12.

¹⁴⁶ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:11.

¹⁴⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:1.

Här ser vi alltså en flicka som har en lång lista på människor som hon inte vill samtala med om sina problem, vilket underbygger min tidigare spaning. En intressant jämförelse utgör signaturen *Johan* som skriver:

Jag är en kille på 14 år. Jag har ett jätteallvarligt problem. Jag är bara 149 centimeter lång. Alla tjejer är längre än jag. Kan man göra något åt det?¹⁴⁸

De båda skribenterna har alltså samma problem, men *Johan* skriver ingenting om att han involverat personer i sin närhet i sina bekymmer. Det är också intressant att han jämför sig med flickorna som går i hans klass och inte till sina klasskamrater i allmänhet. Han förväntar sig alltså att bli längre än de flickor som är i samma ålder som honom enbart i kraft av sin könstillhörighet. Detta gör att han blir besviken att inte kunna leva upp till detta manliga kroppsideal.

Ett annat tema där vi kan iaktta tydligare skillnader mellan könen är frågan om övervikt. Signaturerna *En (o)normal* och *Emma* beskriver sig som flickor som får kommentarer från sin familj om att de är överviktiga. Detta verkar vara ett könat problem då ingen av pojkarna som skrivit in till spalten under året tagit upp någon liknande problematik.¹⁴⁹ Signaturen *Spinken* skriver in till *Kamratposten* för att hon anser sig vara för smal för att kunna få en pojkvän.¹⁵⁰ Det verkar alltså som att flickor är mer fixerade vid sitt utseende än pojkar under 1999. I *Spinken*:s fall handlar det också om att hon relaterar sitt problem till möjligheten att få en pojkvän.

Problemet med föräldrar som har sex fortsätter att uppmärksammas, dock utan att något speciellt kön kan utpekats som extra representerat. Annat är det när det kommer till bilder med pornografiskt innehåll där det bara är flickor som reagerat. Signaturen *En ledsen tjej* skriver till *Kamratposten* och beklagar sig över sin pappa som har "snuskiga bilder" gömda på olika ställen i huset.¹⁵¹ Att titta på bilder med pornografiskt innehåll eller åtminstone att ha sådana bilder hemma tycks alltså vara något som barn och ungdomar förknippar med sina pappor.

Kunskap

Kvinnliga könsfunktioner som menstruation och slidproblem fortsätter att engagera, men de frågor som ställs indikerar en viss förändring. En klassisk fråga som får ett något nytt svar är den som skickats in av signaturen *Dessie* som undrar om det finns något sätt att skjuta på menssen då hon insett att hon kommer att få den under sin familjs semester. Denna fråga har varit

¹⁴⁸ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:16.

¹⁴⁹ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:8.

"Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:16.

¹⁵⁰ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:6.

¹⁵¹ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:4.

med i spalten förut, men det svar som Frithiof ger denna gång är i viss mån nytt. Hon upplyser om att det går att flytta på mensen med medicin och skriver:

Tycker man att det är en *katastrof* att mensen ska komma vid ett speciellt tillfälle så kan man beställa tid hos en doktor. Om man däremot känner det mer som *otur* tycker jag att man ska avstå från tableterna.¹⁵²

Skribenten uppmanas alltså att själv fatta beslut i frågan. Här kan man se ett skifte från ett mer auktoritärt till ett mer resonerande förhållningssätt från frågespaltsredaktörens sida.

Vad gäller kunskapsinhämtning framkommer inget i sig nytt 1999. Det fortsätter att vara kamraterna och i viss mån föräldrar och syskon som fungerar som kunskapsförmedlare. Den enda gång som skolans sexualundervisning kommer på tal är i frågor liknande den skriven av signaturen *Jag undrar* som går i femte klass och som undrar när han kommer att ha sexualundervisning i skolan.¹⁵³ Skolans sexualundervisning nämns i regel enbart när dess brister pekas ut.

Ett ämne som under denna period kommit för att stanna är den om Tv:n och dess roll i barns liv. Signaturen *Tvålen* skriver till spalten om att hon vill se på Tv-såpan *Nya tider*, men inte får för sina föräldrar.¹⁵⁴ Detta är en kamp hon har gemensam med signaturen *Teddy* som vill spela Tv-spel, men inte får för sin pappa som anser dem vara för våldsamma.¹⁵⁵ Visserligen har detta ingenting att göra med barnen och ungdomarnas funderingar kring sex och samlevnad, men frågorna speglar samma typ av relationsproblematik och glapp mellan barnen och ungdomarnas värld och vuxenvärlden som framkommer då sådana teman tas upp. Teknikens intåg verkar utifrån materialet ha bidragit till att denna klyfta vidgats.

Religion är ett tema som inte tidigare figurerat i materialet i någon högre grad. Detta ändrades i takt med att det svenska samhället blev mer mångkulturellt och barn från muslimska familjer började läsa *Kamratposten*. Ett exempel är signaturen *Lilla jag* som berättar att hon inte får vara tillsammans med vem hon vill och att hon måste ha slöja på sig. Hon har dock en pojkvän ändå och tar av sig slöjan när hon är i skolan. Frågespaltsredaktören Frithiof verkar tämligen handfallen i sitt svar och ger henne rådet att gå försiktigt framåt.¹⁵⁶ Att förhållningsregler relateras till religion är något nytt som redaktören kan antas sakna kunskap att hantera. De frågor om omskärelse som tidigare tagits upp var inte direkt relaterade till religion på detta sätt. Det är intressant att religionens roll inte lyfts fram i materialet tidigare då detta enligt flera forskare

¹⁵² "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:2.

¹⁵³ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:17.

¹⁵⁴ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:16.

¹⁵⁵ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:7.

¹⁵⁶ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 1999 NR:11.

varit en viktig aspekt i utvecklingen av den svenska sexualkunskapsundervisningen. Lennerhed menar att sexualundervisningens formativa period egentligen inte handlade om en kamp mellan olika politiska ideologier utan mellan sekulära och religiösa krafter.¹⁵⁷ Att denna relation så länge uteblivit liksom att frågespaltsredaktören i hög grad saknar verktyg att svara på frågor relaterade till den blir ur detta perspektiv förvånande.

”Jag vill inte ha det kön som jag har” - 2004

Mellan 1999 och 2004 har en del förändringar skett i sexfrågespalten. Frithiof är fortfarande kvar som svarsskribent, men Sundbeck har sedan år 2000 bytts ut mot Daniel Foxhage från RFSU. Frågorna fortsätter dock att vara jämt uppdelade så att ungefär lika många frågor besvaras av de båda redaktörerna. Frågespalten går också till att i varje upplaga ha tre istället för endast två sidor. Antalet frågor fortsätter att konstant ligga på cirka sex till åtta per upplaga.

Totalt under året skickades det in 101 frågor till sexspalten varav 43 var skrivna av flickor, 40 av pojkar och 18 av personer som inte gick att med säkerhet könas. Den dominans som flickors frågor haft i sexspalten sedan dess skapande har alltså nu börjat brytas. Det är fortfarande fler flickor än pojkar som skriver in till spalten, men skillnaden är mycket mindre. Det går inte att med säkerhet säga varför denna utveckling skett, men Sundbecks och Foxhages involvering som svarsskribenter kan säkerligen ses som en bidragande orsak.

En av de största skillnaderna i materialet jämfört med tidigare är att frågor om psykisk ohälsa och vad man ska göra om man själv eller någon i ens närhet mår dåligt eller skadar sig själv ökat explosionsartat. Minst en fråga per upplaga är vigd åt detta ämne och referenserna till BRIS, RFSL och andra stömlinjer för barn och ungdomar har också ökat bland svaren. Många gånger har dessa frågor inte kunnat kopplas till genus, sexualitet eller kunskap och jag kommer därför inte att gå in mycket djupare på varför det ser ut som det gör i min analys, men förändringen är så pass omfattande att den ändå måste nämnas.

Kön och sexualitet

Funderingar över utseendet på det egna könsorganet är ett återkommande tema som engagerar de båda könen. Listan över frågor om blygdläppar, bröst, snoppar och pubeshår som utvecklas för mycket eller för lite kan göras lång, men det finns en skillnad mellan hur flickor och pojkar uttrycker sig om sina kön och varför de är missnöjda med dem. Detta började redan 1999, men har blivit tydligare under 2004. Som ett exempel på detta kan vi ta signaturen *Loppan* som

¹⁵⁷ Lena Lennerhed "Taking the Middle Way: Sex Education in Sweden in the Early Twentieth Century" i Lutz Sauerteig & Roger Davidson (red.), *Shaping sexual knowledge: a cultural history of sex education in twentieth century Europe*, Routledge, London, 2009 s.55-67.

undrar över färgen och storleken på sina inre blygdläppar och huruvida det är normalt att dessa ”hängar ner”. Hon undrar också: ”Kan killar tycka att detta är äckligt?”¹⁵⁸. Svaret blir att blygdläpparna ser olika ut från person till person och att: ”Senare i livet när du träffar någon du gillar, och som gillar dig tillbaka, så kommer han eller hon även att gilla ditt underliv.”¹⁵⁹.

Loppan:s fråga relaterar till hur personer av det andra könet kan tänkas reagera, medan liknande frågor från pojkar jämför sig med andra pojkar. Så är fallet med signaturen *Orolig* som inte vågar duscha efter gymnastiken för att han tycker att han har en mindre penis och mindre pubeshår än de andra pojkarna i klassen. Han uttrycker dock ingen rädsla för vad någon av motsatt kön ska tro eller tycka om hans könsorgan.¹⁶⁰ Detsamma gäller för signaturen *Mark* som frågar över om hans sätt att få erektion är normalt då hans penis inte pekar rakt fram och avslutar med att undra: ”Blir det inte svårt att ha samlag med någon i framtiden?”¹⁶¹. Inte heller han nämner någon rädsla för vad det motsatta könet ska tycka om hans könsorgan.

Oron över kroppsliga funktioner kommer till uttryck även hos signaturen *Irriterad tonåring* som beskriver sig som ”en 15-årig flicka” och skriver:

Jag har haft mens i två år, men har fortfarande inte lärt mig att leva med det. Det känns jättejobbigt i skolan med bindor, kläder och att vara så diskret och vanlig som möjligt. Jag ser snarare mens som en sjukdom än som något naturligt. Det känns också jobbigt att inte veta när den kommer.

Skulle du kunna hjälpa mig att få det här att kännas bättre? Har du några tips?¹⁶²

Svaret tar sikte på att detta är något som man som kvinna måste lära sig att förlika sig med och att det är en naturlig process i kroppen och inte någon sjukdom.¹⁶³

Ett annat återkommande tema är problemet med pojkar som tafsar på flickorna i sin klass. Signaturen *Ledsen blondin* tar upp detta problem och berättar:

Jag har blivit rätt populär bland killarna i klassen, men det enda de verkar var intresserade av är mina tuttar. Bara för att jag är blond och har störst bröst i klassen betyder det inte att jag inte har några känslor! De tror att jag tycker att det är okej att de tafsar på mig. Hur ska jag få killarna i klassen att bli intresserade av MEJ istället för mina bröst?¹⁶⁴

Det svar som Foxhage ger speglar en intressant attitydförändring. På samma sätt som i tidigare frågesvar angående detta problem framhålls vikten av att säga ifrån och att ta kontakt antingen

¹⁵⁸ ”Kropp & Knopp, Snippa & Snopp” *Kamratposten* 2004 NR:3.

¹⁵⁹ ”Kropp & Knopp, Snippa & Snopp” *Kamratposten* 2004 NR:3.

¹⁶⁰ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:16.

¹⁶¹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:14.

¹⁶² ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:5.

¹⁶³ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:5.

¹⁶⁴ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:6.

med lärare eller någon annan i skolan för att få slut på trakasserierna, vilka betecknas som en form av mobbning.¹⁶⁵ Borta är alltså de ursäktande bortförklaringarna från tidigare år om att det skulle vara naturligt att pojkar betar sig på det sättet i den åldern.

En annan förändring som skett jämfört med tidigare år är gällande synen på homosexualitet. Signaturerna *Sannis* och *Oss* är båda exempel på ungdomar som skrivit in till frågespalten för att de tror att de är homosexuella. *Sannis* beskriver sig som ”en 13-årig tjej” och vill ha råd om hur hon bäst ska gå till väga för att komma ut som lesbisk till personer i sin omgivning.¹⁶⁶ *Oss* är ”en 15-årig kille” som blivit kär i en annan pojke och som nu undrar hur han skall gå till väga för att berätta om sina känslor för denne.¹⁶⁷ Till skillnad från tidigare sägs inget om att de båda skribenterna skulle vara för unga för att veta om de är homosexuella utan de får istället mer allmänna råd som visar att svarsskribenterna accepterar deras identitet som homosexuella. Här ser vi alltså en tydlig skillnad i hur man uttrycker sig om homosexualitet i sexspalten jämfört med tidigare år. Ambjörnsson beskriver att uttrycket queer lanserades i Sverige med storm under 2000-talets första år och fick en bred spridning.¹⁶⁸ En ny syn på det som tidigare betecknats som ”avvikande sexualitet” slog igenom och detta gjorde sig alltså märkbart även i svaren i *Kamratpostens* frågespalt.

2004 är också det första året som en fråga om könsöverskridande identitet tas upp i *Kamratpostens* frågespalt. Signaturen *Zote4TheWin* skriver att:

Jag har ett problem som jag har känt sen jag var 6 år. Det känns som att jag egentligen inte skulle ha varit en grabb. I 7-årsåldern började jag använda tjejkläder, men jag slutade med det när jag blev 9. Jag orkar inte vara den jag är. Jag vill inte ha det kön som jag har. Vad ska jag göra? Jag har ofta gråtit över mitt kön.¹⁶⁹

I svaret beskrivs hennes upplevelse inte som något som hör pubertetsåldern till utan som något generellt. Det faktumet att denna fråga trycks i tidningen är även det tecken på samhällsliga förändringar. Norrhem, Rydström & Markusson Winkvist beskriver början av 2000-talet som en tid av ökad acceptans för könsöverskridande och samkönad identitet och sexualitet, även om transfobin trots detta fortsatt vara utbredd i samhället.¹⁷⁰ Att sexspaltens första fråga om könsöverskridande identitet kommer med i tidningen just år 2004 är alltså inte en slump utan ett tecken på större samhällsliga förändringar.

¹⁶⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:6.

¹⁶⁶ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:7.

¹⁶⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:12.

¹⁶⁸ Ambjörnsson, 2006 s.7-11.

¹⁶⁹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:15.

¹⁷⁰ Norrhem, Rydström & Winkvist, 2015 s.162-168.

Ett fenomen som fått allt större utrymme i frågespalten är barn som klagar på sina föräldrar. Det kan gälla allt från tvång att spela klarinett eller hockey till föräldrar som misshandlar eller försummar sina barn. Hällström kom som sagt fram till att det skrevs mer negativt om pappor än om mammor.¹⁷¹ I mitt material är det vanligen bara pappan eller båda föräldrarna som beskrivs som besvärliga och orättvisa. Johansson visar i sin rapport om matvanor på att det i början av 2000-talet skapades en trend i *Kamratposten* och *Vi Föräldrar* som gick ut på att ge barnen större frihet i vad de fick lova att äta och göra för att på så sätt dels låt dem vara barn och dels leda dem in i vuxenvärlden på mjukare väg då de fick välja själva att bli en del av den här gemenskapen.¹⁷² Denna uppfostringstrend verkar dock inte enligt mitt material ha slagit igenom i praktiken då barn och ungdomar i hög grad fortsatt att klaga över hur deras föräldrar styrt dem.

Kunskap

På kunskapsfronten är det mycket som påminner om tidigare år, men mitt fokus kommer att ligga på de nyansskillnader eller nya kunskapsämnen som dykt upp. Det första vi kan säga är att teknikens roll som kunskapsförmedlare fortsatt att öka. Signaturen *Tv-beroende* skriver om att hon spenderar flera timmar framför Tv:n varje dag.¹⁷³ Signaturen *Anonym* berättar att hon tittar på porrsidor på nätet när hennes familj inte är hemma och är rädd att de ska komma på henne och bli "besvikna och äcklade".¹⁷⁴ Båda skribenterna är dock medvetna om att de möjligheter som tekniken erbjuder också innebär problem för dem. Den positiva synen på tekniken som förmedlare av kunskapskällor som funnits i tidigare nedslagsår är nu borta och har ersatts av en mer nyanserad bild där även farorna uppmärksammas.

Ett tema som fortsätter att inbjuda till oroliga spekulationer baserad på felaktig kunskap är frågan om onani. Signaturen *Danne* som är övertygad av att de talgkörtlar som vuxit fram på hans penis är en konsekvens av hans onanivanor är ett exempel på denna trend.¹⁷⁵ Den enda kunskapskillnaden på onanifältet 2004 jämfört med tidigare år är att en av svarsskribenterna för första gången tar upp glidmedel som ett alternativ för att göra onani mer behagligt. Detta som svar på signaturen *Anonym*:s fråga om vad han skulle göra för att slippa ha ont i ollonet när han onanerar.¹⁷⁶ Att kunskap är något som cirkulerar och att barn inte förhåller sig passivt blir tydligt här.

¹⁷¹ Hällström, 2011 s.191-198.

¹⁷² Johansson, 2008 s.44-65.

¹⁷³ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:2.

¹⁷⁴ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:1.

¹⁷⁵ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:5.

¹⁷⁶ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:4.

Det förekommer också många frågor om matvanor och hälsa som inte direkt har med sexualitet och samlevnad att göra men som speglar *Kamratpostens* funktion som kunskapsförmedlare. Som exempel kan nämnas en fråga om småätande från signaturen *Alex* och en insändare om sömnsvårigheter från signaturen *Sleep Less* och de tips och råd som ges för att åtgärda problemen¹⁷⁷

Att det svenska samhället blivit mångkulturellt speglas ännu en gång i frågespalten, vilket frågan från signaturen *Aldrig rasist* illustrerar. Det han undrar över är hur relationen till kamratgänget, där flera uttryckt rasistiska åsikter, ska komma att påverka att han blivit kär i en turkisk flicka. Han får rådet att ta upp frågan med vännerna och om detta inte gå vända sig till en kurator eller liknande.¹⁷⁸ Lundquists spaning om att seksualkunskapen i den svenska skolan gått från att ha problem med det kroppsliga till att i början av 2000-talet framförallt ha problem med relationsrelaterade verkar här, åtminstone i viss mån få stöd.¹⁷⁹ Att *Aldrig rasist* skriver in till *Kamratpostens* frågespalt om en fråga som är klart relationsrelaterad skulle kunna vara ett tecken på att han inte fått utbildning i skolan angående hur man ska hantera balansgången mellan vänner och kärlek på ett bra sätt.

"Alla i vår klass kallar oss för 'bögar'" - 2009

2009 skrivs fortfarande svaren i sexspalten av Frithiof och Foxhage. Utseendet på frågespalten är i stort sett samma som tidigare med fem till sju frågor per upplaga utspridda över ett uppslag ofta med två-tre bilder. Totalt handlar det om 97 frågor varav 37 skrivna av flickor, 24 av pojkar och 36 av skribenter som inte kunnat könas med säkerhet. Fördelningen mellan könen har alltså blivit mindre jämn och flickorna har tagit tillbaka sin dominerande position. De frågor som skrivits där det inte går att utläsa könet på skribenten har dock även de ökat i omfattning till att bli nästan lika många som de skrivna av flickor.

Kön och sexualitet

Ett av de tydligaste uttrycken för att de tidigare rådande genusnormerna är under förhandling i frågespalten 2009 kommer ifrån signaturen *We hate them* som skriver:

Tja Annica och Daniel! Vi är två killar på 12 år som har ett problem. Alla i vår klass kallar oss för "bögar" för att vi kramas ibland. Men alla tjejerna får kramas hur mycket de vill utan att bli kallade "lebbar". Är det bara tjejer som får kramas i den här världen?! Vi har försökt prata med vår lärare, men han bara skrattar bort det. Vad ska vi göra?¹⁸⁰

¹⁷⁷ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:6,

"Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:7.

¹⁷⁸ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2004 NR:14.

¹⁷⁹ Lundquist, 2003 s.92-100.

¹⁸⁰ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2009 NR:3.

Frågan visar både en bild av en rådande norm kring hur människor av olika kön förväntas bete sig och ett försök att utmana denna. Det framkommer också att försök att bryta invanda könsnormer inte görs utan motstånd från omgivningen. Både klasskamraterna med sitt aktiva retande och läraren som passivt väljer att låta de två frågeställarna bli retade bidrar alltså till att upprätthålla rådande könsrollsnormer. Skribenterna får dock medhåll från Foxhage som i sitt svar skriver att de får kramas om de vill och att de har rätt att göra detta utan att bli retade.¹⁸¹ När vi applicerar Butlers teori kan vi konstatera att det här handlar om ett sätt att ”göra kön” som innebär ett ifrågasättande av rådande genuspositioner och tillskrivna könsidentiteter. Denna maktstruktur som *We hate them* gör uppror mot innebär alltså ett ifrågasättande av den heterosexuella matrisen.¹⁸²

Dessa norm- och maktstrukturer är ett problem även för signaturen *Förvirrad* som betecknar sig som bisexuell och osäker på hur hen ska berätta det för sina vänner och sin familj. *Förvirrad* är också osäker över hur denna nyhet ska tas emot av klasskamraterna i skolan då det finns en jargong som många gånger är homofobisk.¹⁸³ Svaret blir att skribenten inte ska låta sig nedslås och att hen har rätt att få vara som hen vill utan att bli retad i skolan. Att det skulle vara för tidigt att veta om man är bisexuell eller inte sägs det ingenting om i svaret.¹⁸⁴ Sättet att hantera frågor om homo- och bisexualitet har alltså förändrat till att bli mer inkluderande. Samtidigt finns det dock fortfarande risker att komma ut som homo- eller bisexuell vilket *Förvirrad*:s fråga väl uttrycker.

Mönstret med barn som tycker att deras föräldrar inte förstår dem framkommer i många frågor 2009 liksom också trenden att kritiken gäller båda föräldrarna. Det förekommer även frågor där barnen är självkritiska och bekymrade över sitt eget beteende i relation till föräldrarna. Ett exempel är signaturen *En mycket anonym tjej* som ser sig själv som problemet i bråken med föräldrarna och undrar vad hon kan göra för att bli mindre arg.¹⁸⁵

Flickor som är missnöjda med sitt utseende fortsätter även det att vara ett vanligt tema, men diskursen har i viss mån ändrats. Signaturen *Chokladälskaren!* Beskriver sig som ”en tjej på 9 vintrar” som är missnöjd med sin mage som hon anser vara för stor så att hon: ”skäms när jag

¹⁸¹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:3.

¹⁸² Butler, 2006[1999] s.33-44.

¹⁸³ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:8.

¹⁸⁴ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:8.

¹⁸⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:2.

har bikini och är avundsjuk på de andra tjejerna i min klass.”¹⁸⁶ Även signaturen *Anonym* beskriver sig som för tjock och refererar till de andra tjejerna i sin klass som: ”pratar om hur tjocka de är, trots att de är pinnsmala”¹⁸⁷. Det intressanta med dessa insändare är att de, till skillnad från insändarna från flickor 2004, inte nämner pojkar som anledningen till att de är osäkra på sitt utseende utan andra flickor.

Även vad gäller hur pojkar skriver om sina kroppsosäkerheter kan vi notera en förändring. Signaturen *Olli* klagar över att hans penis vuxit för lite trots att han är 14 år och avslutar sin insändare med: ”Man vill ju inte att tjejer ska tycka att den är liten i framtiden”¹⁸⁸. Även signaturen *Tack på förhand! :D<3* är osäker över storleken på sin penis och undrar bland annat: ”Hur lång snopp förväntar sig de flesta tjejer att killar har?”¹⁸⁹. Könnsrollerna i förhållande till kroppsproblematik har alltså förändrats i jämförelse med 2004. Nu är det pojkarna som anger reaktioner från det andra könet som orsak till sin osäkerhet, medan flickor oroas mer av det egna könets åsikter.

Också vad gäller synen på oönskad sexuell beröring har det skett en förändring i förhållande till tidigare år. Detta framträder tydligt i det svar som signaturen *Jag behöver hjälp* får på sin fråga om hur hon ska hantera en pojkvän som ibland tar på hennes bröst mot hennes vilja. Hon får rådet att be honom att sluta och göra slut om han inte kan respektera hennes gränser.¹⁹⁰ I svaret sägs inget om att dessa beteenden eller reaktioner skulle vara typiska för någotdera könen till skillnad från tidigare då tafsande beskrevs som typiskt för pojkar och något som flickor helt enkelt fick stå ut med.

Kunskap

På kunskapsområdet är mycket sig likt jämfört med tidigare år. Den egna kroppen fortsätter att utgöra basen för huvuddelen av frågorna, frågeskrivarna är ofta medvetna om att de borde tala med sina föräldrar om sina problem, men gör det bara ibland. Psykisk ohälsa fortsätter att vara ett tema som det frågas mycket om och ångestkänslor, sömnproblem och dödsångest är ämnen som tas upp ofta i frågorna. Relationsproblematik både gällande pojk- och flickvänner samt bästisar och andra kamratrelationer fortsätter också att vara vanligt. Ett kunskapsområde som

¹⁸⁶ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:7.

¹⁸⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:13.

¹⁸⁸ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:9.

¹⁸⁹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:15.

¹⁹⁰ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:13.

vuxit rejält sedan 2004 är internets roll i skribenternas liv och det har blivit ett viktigt forum när det gäller att söka kunskap om sex och samlevnad.

Signaturen *Svar tack* och *Ledsna tjejen* tar upp negativa erfarenheter från diskussioner på chattforumet msn. *Svar tack* berättar att hens bästa vän sagt dumma saker om henne på detta forum och *Ledsna tjejen*:s pojkvän berättade hemligheter de avslöjat där till andra.¹⁹¹ Att internet kan användas som kunskapsfält för att snabbt sprida information som man lätt tappat kontrollen över blir tydligt i tidningen. Men msn lyfts inte enbart fram som något ont i spalten utan dess positiva sidor poängteras också som i fallet med signaturen *Anonym* som skriver:

Hej! Jag är en tjej på 11 år som varit kär i en kille sedan sju månader. Nu har en tjej sagt till mig att de här killen gillar mig! Jag är jätteglad, men vi vågar inte prata med varandra. Varenda gång vi närmar oss varandra så sticker jag eller så gör han det! Vi har aldrig vågat vara närmare än fem meter från varandra.

Vad ska jag göra? Snälla, ge mig tips!¹⁹²

Anonym får en rad tips från svarsskribenten om hur man kan gå till väga för att börja prata med den man är intresserad av. Ett av dem är just att söka kontakt via sms eller internet och msn framhålls som ett bra medium för detta.¹⁹³ Msn och internet överlag kan alltså inte sägas enbart ha en positiv eller negativ inverkan på barn och ungdomars liv 2009, men det är tydligt att det är ett forum som alla har i sin kunskapsfär oavsett om man använder sig av det eller inte.

Sköld beskriver hur internet i början av 2000-talet påverkat både utformningen på och innehållet i flera av de tidningsspalter hon undersökt i. Hon tar upp tidningen *Darling* som exempel och visar hur sexspalten i denna tidning förändrats då frågeskrivarna börjat kunna skicka in frågor online.¹⁹⁴ Denna utveckling av frågespalten saknas dock i *Kamratposten* som trots att även de börjat ta emot frågor via mejl inte sett någon större förändring i hur sexfrågespalten utformas eller hur de ämnen som tas upp i den ser ut.

Förutom internet och dess olika forum skiljer sig inte 2009 nämnvärt från tidigare år ur kunskapsynpunkt. En sak som kan lyftas fram är att barns och ungdomars kunskap om sex och samlevnad visserligen skiljer sig från fråga till fråga, men generellt ofta ligger på en högre nivå än under tidigare nedslagsår. Det jag menar med det är att många bakar in ett svar i sin fråga,

¹⁹¹ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2009 NR:4,

"Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2009 NR:8.

¹⁹² "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2009 NR:12.

¹⁹³ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2009 NR:12.

¹⁹⁴ Sköld, 2003 s.184-196.

som de samtidigt förhåller sig skeptiska till. Som exempel på detta kan vi ta signaturen *En orolig kille* som skriver:

Hej KP! Jag är en kille på 13 år, som är riktigt orolig. Förra veckan när jag vaknade märkte jag att lakanet var blött. Jag har aldrig kissat i sängen förut, så jag vet inte vad det här är för något. Jag har hört att man kan få utlösning i sömnen, men jag har aldrig fått det. Och om man har kalsonger kan det väl inte komma utanför? I förrgår hände samma sak igen, så snälla KP, svara! Jag vet inte vad jag ska säga till mina föräldrar!¹⁹⁵

En orolig kille ställer alltså en fråga som han egentligen redan har svaret på, men som han vill få bekräftat. Många av frågorna som kommer in till frågespalten följer detta mönster vilket tyder på en ganska bred spridning av kunskap om sex och pubertet.

”jag tycker att de borde vara mer diskreta” - 2014

Mellan år 2009 och 2014 sker inga större förändringar i frågespaltens utformning. Det är också fortsatt Frithiof och Foxhage som svara på frågorna med undantag för i tidningens 2:a upplaga som hade en ”Tjej-special” där barnmorskan Anna Blom och sexualupplysaren Nathalie Simonsson svarade på frågor om snippan, flytningar och mens. Tjej- och killspecialer av ”Kropp & Knopp” är ett inslag som börjat återkomma ungefär en gång om året. Totalt svarades under 2014 på 112 frågor i spalten varav 58 var skrivna av flickor, 50 av pojkar och 4 av skribenter vars könstillhörighet inte framkom i frågan eller signaturen. Det har alltså blivit en jämnare könsfördelning i spalten. Förutom i ”tjej-specialen” där alla frågor var skrivna av flickor märks det tydligt att *Kamratpostens* redaktion ansträngt sig för att hälften av frågorna i spalten ska vara skrivna av flickor och vice versa. Den andel av frågorna som inte har någon klart könad skribent har också minskat drastiskt.

Kön och sexualitet

På samma sätt som frågespaltens utformning börjat bli allt mer likartad mellan de olika nedslagsåren börjar även innehållet i frågorna bli det, vilket innebär att det blir färre exempel på förändring. Ett exempel på ett tema där en viss förändring kan skönjas är hur barn klagat på sina kön som inte betar sig som de vill. Ett exempel på denna förändring är signaturen *Orolig kpare* som skriver:

Hej! Jag är en kille på 14 år som har en fråga. Sedan 7-9 månader tillbaka har jag fått hår på snoppen, under armarna, mustasch (moppe-musche) och hår från naveln och nedåt (raggarsträng). Jag har även fått mörk röst. Men varför har min snopp inte växt?¹⁹⁶

Till skillnad från tidigare skribenter som oroade sig över andras reaktioner nämner *Orolig kpare* bara sig själv i insändaren. Även signaturen *Gummibandet* som är orolig över storleken på sina

¹⁹⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:14.

¹⁹⁶ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:1.

blygdläppar följer detta mönster.¹⁹⁷ Att ifrågasätta det egna könet utifrån vad andra ska tycka om det verkar inte längre lika vanligt som att helt enkelt ifrågasätta det själv.

Den enda frågan från 2014 som relaterar sina kroppsliga bekymmer till omgivningens reaktioner är signaturen *Hjälp!* som är en flicka på tolv år som börjat få mustasch och upplever att folk alltid tittar på den när de pratar med henne. Hon vill därför ha tips om hur hon ska bli av med den. Svaret blir att man inte måste raka sig, men paradoxalt nog även tips på olika metoder att göra sig av med oönskad hårväxt.¹⁹⁸ Detta kan tolkas som att generande hårväxt är något som var och en måste ta ställning till själv och att det inte finns några generella svar.

Homosexualitet berördes bara i två insändare. Den första är från signaturen *Man blir kär i en människa inte ett kön* som är orolig över att komma ut om bisexuell för sina föräldrar.¹⁹⁹ Detta tema har berörts i frågespalten tidigare nedslagsår. Temat homosexualitet belyses dock från ett nytt perspektiv i signaturen *Desperat:s* fråga. Hon beskriver sig som en ”13-årig tjej” och berättar att hennes bästa vän kommit ut som homosexuell genom att bekänna sina kärlekskänslor för henne och nu vet hon inte vad hon ska göra.²⁰⁰ Frågan vittnar om en växande acceptans för homosexualitet i frågespalten då både frågan och svaret framförallt handlar om relationsproblematiken kopplat till homosexualitet och inte om problem med att ”bara vara” homosexuell. Tidningen har också kommit långt bort från det auktoritära fostransideal som Svensson och andra visat präglade den i början av 1900-talet och som också syntes i sexfrågespalten under dess första decennier.²⁰¹ Istället för tydliga svar med ett klart ideal uppmanas barnen i frågespalten i mycket högre grad att själva resonera kring sina problem.

Kunskap

Att använda de egna föräldrarna som kunskapskällor är något som många barn gör och det är också många gånger något som de rekommenderas att göra. Av de analyserade frågorna att döma är det vanligaste att man frågar sin mamma, men vissa nämner att de talat med sin pappa. Liksom tidigare var det dock inte alltid föräldrarnas råd var till belåtenhet, vilket signaturen *Tacksam för svar!* kan stå som exempel för. Hon skriver:

Hej! Jag är en 10-årig tjej. Min mamma säger att om man har bygel-bh när man har små bröst kan man få bröstcancer. Inte för att jag inte litar på min mamma, men jag vill dubbelkolla med er.²⁰²

¹⁹⁷ ”Kropp & Knopp: Tjej-special” *Kamratposten* 2014 NR:2.

¹⁹⁸ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:4.

¹⁹⁹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:14.

²⁰⁰ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:13.

²⁰¹ Svensson, 1983 s.163-185.

²⁰² ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:1.

Svaret från *Kamratposten* blir att detta är en myt och att man inte får cancer av bygel-bh. Att barn och ungdomar ifrågasätter föräldrarnas kunskap har vi sett tidigare *Kamratposten* fungerade här som ett korrektiv och i viss mån också som en kunskapskälla som barn och unga visade stor tillit till.

Ett exempel på en diskurs som verkligen förändrats över tid är synen på slidan, vilket exemplifieras av en fråga från signaturen *Stort fan av dig yohio!!!*. Hon oroar sig för att hennes slida håller på att växa igen då hon hittat en konstig skinnbit som inte varit där tidigare. Svaret hon får blir att detta med största sannolikhet bara är en del av slidkransen och ingenting att oroa sig för.²⁰³ Detta markerar slutpunkten i en lång terminologisk utveckling i frågespalten från mödomshinna över mödomskrans till den term vi använder idag.

En annan diskursförändring gäller reaktioner från barn och ungdomar på föräldrarnas sexliv. Signaturen *Anonym* skriver:

Jag är en 13-årig kille som har hört när mina föräldrar har sex, flera gånger! Det är jättejobbigt och jag vet inte hur jag ska kunna prata med dem om det. Det är inte fel att de har sex, men jag tycker att de borde vara mer diskreta.²⁰⁴

Anonym anser det visserligen som ”jättejobbigt” att höra när föräldrarna har sex, men borta är de hyperboliska känslouttryck som präglat inläggen om detta i tidigare årgångar av *Kamratposten*. Insikten om att föräldrar har sex ibland och att man inte blir för gammal för det verkar därmed vara mer allmänt accepterad bland barn och ungdomar än under tidigare nedslagsår.

Att porren har fått en större plats i barn och ungdomars kunskapssfär när det gäller sex och samlevnad blir i materialet för 2014 tydligt. Flera ungdomar skriver in till tidningen och undrar över om det är lagligt och eller lämpligt att titta på porr. Signaturen *Är jag annorlunda?* som beskriver sig som en ”tjej på 12 år” skriver att hon brukar titta på porr när hon onanerar. I svaret från *Kamratposten* står det att det är både vanligt och normalt att titta på porr, men: ”Viktigt att komma ihåg är att porr ofta är väldigt långt ifrån verkligheten. Både när det gäller vad människorna i porren gör och hur deras kroppar ser ut.”²⁰⁵ Att pornografi används som kunskapskälla framställs alltså problematiskt med hänvisning till att den bild den ger av sexliv många gånger inte stämmer överens med verkligheten, vilket barn och ungdomar förväntas ha svårt att räkna ut själva. I svaret framhålls alltså det problematiska med porren till skillnad från tidigare nedslagsår. Porrens växande roll verkar alltså ha lett till att diskursen kring den förändrats och att

²⁰³ ”Kropp & Knopp: Tjej-special” *Kamratposten* 2014 NR:2.

²⁰⁴ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:2.

²⁰⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:17.

dess legitimitet ifrågasatts. Detta är dock ingen ny diskussion vilket Björklund visar i sin avhandling. Där skriver hon om hur gränsen mellan sexualkunskapsfilmer och pornografi ofta inte varit klar, vilket lett till diskussioner om hur olika filmer ska definieras. Att porr skulle vara skadligt för barn och ungdomar har i regel inte ifrågasatts enligt Björklund utan istället är det vad som definierats som porr som varit och är huvudföremål för diskussion.²⁰⁶

Internets växande betydelse ger tydliga avtryck i frågespalten, vilket illustreras av de många frågor som relateras till olika hemsidor på nätet. Signaturen *En undrande, rädd och nervös tjej* skriver i sin fråga att hon använt sig av umo.se, en webbplats om sex, hälsa och relationer för unga mellan 13 och 25 år som drivs av Sveriges regioner, som en källa till kunskap om sex.²⁰⁷ Signaturen *Anonym som längtar...* skriver att han är kär i en flicka som är känd på Instagram och som han därför tror är för ”cool” för honom.²⁰⁸

Referenserna som görs till källor på internet kan göras lång och sättet internet används som källa varierar kraftigt mellan olika insändare. Vad som dock är tydligt är att de barn och ungdomar som skriver till sexfrågespalten 2014 i hög grad använder sig av internet som kunskapskälla och referensram. Som exempel på hur kunskapen cirkulerar 2014 kan vi ta en fråga från signaturen *Anonym*. Den handlar visserligen inte om sex och samlevnad, men illustrerar kunskaps-cirkulation på ett så tydligt sätt att jag ändå valt att ta med den. Hans fråga lyder:

Jag är en 13-årig kille. För några år sedan läste jag i KP om två personer som hade Asperger. Nyligen gjorde jag ett online-test på internet som bekräftade att jag hade många tecken. Nu vill jag besöka en doktor för att göra ett test, men jag vågar inte fråga mina föräldrar. Kan jag få några tips på hur jag ska göra?²⁰⁹

Anonym:s fråga är intressant av flera anledningar. Till att börja med är detta första gången som någon nämner asperger-syndrom i källmaterialet, men det som gör frågan verkligt intressant är hur skribenten tillägnat sig kunskapen han ger uttryck för i sin fråga. Här kan vi tydligt se hur ett kunskapssökande kan gå till 2014 där skribenten först läst en artikel i *Kamratposten*, sedan kontrollerat saken via internet och sedan vänt sig till tidningens frågespalt för att få svar på sina frågor. Kunskapsinnehavet, kunskapssökandet och kunskaps-cirkulationen syns här på ett ovanligt tydligt sätt.

²⁰⁶ Björklund, 2012 s.287-299.

²⁰⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:16.

²⁰⁸ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:13.

²⁰⁹ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:15.

”På internetet stod det att det är normalt med längre blygdläppar” - 2019

Även 2019 är det huvudsakligen kontinuitet som präglar materialet, men det finns också tendenser till förändring. Detta år utkom två temanummer med extra mycket ”Kropp & Knopp”. Den första var en ”mens-special” där svaren faktagranskats av barnmorskan Anna Whale och den andra var en ”snopp-special” faktagranskad av barnmorskan Jessica Sunesson.²¹⁰ Men frågespalten har förutom i dessa ”specialer” behållit sin tidigare utformning och sina tidigare svarsskribenter. Den enda skillnaden är att Daniel Foxhage nu bytt förnamn till Fox.

Totalt handlar det 2019 om 145 frågor som skickats in till spalten varav 71 författats av flickor, 68 av pojkar och 4 av skribenter där könet inte klart framkom. Balansen mellan könen på dem som skriver in fortsätter alltså att vara jämn och materialets kvantitativa omfattning var den största av alla undersökta år. Att spalten fortsatt att växa under hela perioden och fortsätter att göra det kan ses som ett tecken på dess fortsatta popularitet bland barn och ungdomar.

Kön och sexualitet

Menstruation är ett återkommande tema som genomgått en gradvis förändring över tid. Detta märks också 2019 då signaturen *Amanda* skriver att hon tycker att det är fel att flickor och kvinnor fortfarande tycker att det är pinsamt att tala om menstruation och erfarenheter av skydd och problem.²¹¹ *Amanda*:s insändare kan ses som ett tecken på en förändrad diskurs i samhället gällande menstruation där man inte längre anses behöva dölja denna naturliga del av de flesta kvinnors vardag. Att hon beklagar sig över att vissa fortfarande drar sig för att tala öppet om mens visar dock att dessa diskursförändringar inte slagit igenom fullt ut. Detta framträder också i en insändare från signaturen *En tjej med för lång insändare* där hon berättar att hon fått mens, men inte vågar berätta det för sin mamma.²¹² Den negativa synen på menstruationen som något skamfyllt syns alltså fortsatt i *Kamratpostens* sexfrågespalt och visar att kampen om hur mensdiskursen ska utformas fortfarande pågår.

Ett annat exempel på en diskurs kring kön som börjat förändras är en fråga från signaturen *Fortnite ananas*. Han beskriver sig som en ”kille på 10 år” som är orolig för att hans ena punga skulle ha spruckit, vilket han rådfört sig med sin pappa om och fått det lugnande svaret att ”det skulle ha gjort jätteont”.²¹³ Den underförstådda regel vi sett i tidigare nedslagsår att barn

²¹⁰ ”Kropp & Knopp: Mens-special” *Kamratposten* 2019 NR:2,

”Kropp & Knopp: Snopp-special” *Kamratposten* 2019 NR:4.

²¹¹ ”Kropp & Knopp: Mens-special” *Kamratposten* 2019 NR:2.

²¹² ”Kropp & Knopp: Mens-special” *Kamratposten* 2019 NR:2.

²¹³ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:5.

och ungdomar som vill fråga sina föräldrar om hjälp med könsproblematik antingen frågat mamma eller ingen verkar alltså nu bruten.

En tematik som börjat få allt bredare genomslag i *Kamratposten* är frågan om könsidentitetens föränderliga karaktär. Detta illustreras av en insändare från signaturen *Den undrande avokadon* som skriver:

Jag är en livmoderbärande person med ett problem. Jag föddes som tjej, men när jag fyllde 9 år bestämde jag mig för att bli kille. Jag bytte namn till ett ”killnamn”. Nu är jag 11 år och nästan alla i skolan och i familjen har precis lärt sig att säga ”han” om mig. Men jag har ångrat mig och vill bli tjej i stället. Vad ska jag göra? Jag kan ju inte bara byta tillbaka, eller?²¹⁴

Den undrande avokadon får svaret att det visst går att byta tillbaka och att många saker kan förändras över tid – bland annat vilket kön man vill tillhöra.²¹⁵ Det intressanta med både frågan och svaret är att en könsöverskridande identitet beskrivs som något naturligt samtidigt som dikotomin mellan man och kvinna får en framträdande plats i svaret. När Butler skriver om könsöverskridande identiteter och behovet av att bryta nedärvda mönster är det just dikotomin mellan manligt och kvinnligt som hen åsyftar.²¹⁶ I mitt källmaterial syns det dock tydligt att denna diskurs fortsatt är starkt normbildande i samhället.

Ett exempel på svårigheten i att ifrågasätta denna dikotomi framträder i en fråga från signaturen *I <3 piano*, som beskriver sig som ”en 13-årig kille”. Han tycker att det är besvärligt att de flesta av hans kamrater är flickor och att de ibland fryser ut honom på grund av hans kön.²¹⁷ Uppdelningen mellan könen blir alltså tydlig och skillnader i vem man kan vara och hur man kan umgås beroende på könstillhörighet är en norm som gör sig fortsatt gällande även i *Kamratpostens* frågespalt.

Kunskap

Signaturen *Skulle gärna vilja komma med* skriver till frågespalten om sin rädsla för att kanske aldrig hitta någon flickvän. Detta är ett vanligt ämne i frågespalten, och i sitt svara framhåller Frithiof vikten av att tala med någon om sina känslor, och föreslår: ”någon kompis en förälder eller någon annan vuxen du gillar”.²¹⁸ Nu har vi alltså kommit långt ifrån Sauerteig & Davidsons beskrivning av tal om känslor och sex som något som framförallt gjordes vänner emellan

²¹⁴ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:13.

²¹⁵ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:13.

²¹⁶ Butler, 2006[1999] s.18-33.

²¹⁷ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:16.

²¹⁸ ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:1.

i pubertetsåldern.²¹⁹ Istället ses det inte som främmande att många olika vuxna kan involveras för att hjälpa en med sådana frågor.

En person man också kan tala med, men som inte nämndes i svaret ovan är en kurator eller en psykolog. I frågorna som skickas i till frågespalten 2019 märks det tydligt att detta också blivit ett vanligare inslag i många barn och ungdomars liv då flera av frågorna handlar om just psykologer. Ett exempel är signaturen *Sure the sun is hot but have you seen frank iero??* som skriver till spalten då hon är missnöjd med den psykolog hon har nu och undrar om det är elakt att fråga om att byta till en annan.²²⁰ Flera andra insändare nämner också möjligheten att prata med en psykolog och ställer frågor om hur man ska gå till väga för att få kontakt med en sådan. Det är alltså tydligt att psykologer och kuratorer som yrkesgrupp blivit en del av barn och ungdomars kunskapsfär i högre grad än under tidigare nedslagsår.

Ett ämne som håller i sig sedan tidigare år, men som också fortsätter att växa i barns kunskapsfär är internet och dess problem. Flera insändare handlar om barn som sett för dem olämpliga saker på internet som exempelvis *Lilla jag* som fått en bild på en penis skickat till sig på Instagram och nu tagit bort alla sina profiler på sociala medier.²²¹ Svårigheterna att hantera informationen på nätet blir tydliga i frågan från signaturen *Kan inte ni på KP börja rita lite olika snippor? Alla har faktiskt inte slät snippa...:T* som skriver:

Jag är en tjej på 13 år som har en inre blygdläpp som hänger utanför snippan. Jag hade inga problem med detta tills jag såg mina vänner nakna i omklädningsrummet. Alla hade helt slät snippa. Och jag har aldrig sett någon bild i KP på en snippa som ser ut som min. På internetet stod det att det är normalt med längre blygdläppar, men i ett forum tyckte många att det var äckligt. Nu har jag ångest och vågar inte visa mig naken! Vad ska jag göra?²²²

Skribenten fann alltså visserligen information om att hennes underliv var normalt, men konfronterades samtidigt med åsikter om det motsatta. Här fungerade *Kamratposten* som en hjälp och ett korrektur. Detta skulle kunna tolkas som ett tecken att barn och ungdomar 2019 i viss mån utvecklade ett kritiskt förhållningssätt till information som finns att läsa på nätet.

²¹⁹ Sauerteig & Davidson, 2009 s.1-11.

²²⁰ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2019 NR:19.

²²¹ "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2019 NR:7.

²²² "Kropp & Knopp" *Kamratposten* 2019 NR:4.

4. Sammanfattning och avslutning

Förändring

Min huvudsakliga frågeställning till undersökningen tog sikte på den förändring frågespalten om sex och samlevnad genomgått från 1960-talet och fram till 2019 med Butlers teori om könskonstruktion och det kunskapshistoriska cirkulationsbegreppet som analytisk ram. Efter att ha gått igenom alla nedslagsår kan vi se att mycket förändrats under den undersökta perioden. Medan frågespalten under sina första år framförallt fokuserade på det kroppsliga och gärna på lexikografiska frågor, kom den senare att allt mer övergå till att också svara på frågor om känslor och relationer. Det är dock inte så att breddandet av tematiken lett till att lexikografiska kroppsfrågor inte längre tagits upp i spalten, utan dessa har tvärtom dominerat under hela den undersökta tiden.

Uppsatsens fokus har emellertid gällt förändring. Ett av de ämne som tydligast präglats av förändring är frågan om homosexualitet och andra tidigare som ”avvikande” betraktade sexualiteter. Från att inte ha tagits upp alls under 1960-talet började frågor om homosexualitet dyka upp under 1970-talet, men då handlade det främst om lexikografiska ordförklaringar. Under 1980- och 1990-talen blev frågorna om homosexualitet allt fler och de blev samtidigt mer erfarenhetsbaserade då barn och ungdomar som undrade över hur de skulle hantera att vara homo- eller bisexuella skickade frågor om detta till *Kamratposten*. Svaren under den här perioden bekräftade dock uppfattningen om homosexualitet som något avvikande och heterosexualitet som det normala. De förmedlade också en bild av att homosexuella känslor var något som hörde till pubertetstiden, men som man sedan i regel växte ifrån. Under 2000-talets två första decennier etablerades dock en ny syn på homosexualitet som något naturligt och bestående som man inte växte ifrån. Butlers bild av den rådande könsmaktsordningen med den heterosexuella mannen i centrum och allt annat som avvikande framträder alltså tydligt i den äldre årgångarna av *Kamratposten* för att sedan succesivt allt mer ifrågasättas och bli nästan obefintlig 2019. *Kamratposten* har därmed bidragit till att med Butlers terminologi ”göra kön” genom att bekräfta och befästa kön och genus som något biologiskt givet kopplat till heterosexualitet, vilket framträder särskilt tydligt i hanteringen av sådant som tidigare betraktade som ”avvikande” sexuella läggningar.

Ett annat av frågespaltens teman som klart präglats av förändring är vad vi idag kallar sexuella trakasserier, i detta fall flickor som utsatts för tafs eller annan form av ovälkomna närmanden från jämnåriga pojkar. I de undersökta årgångarna från 1900-talet förmedlas en föreställning

om att pojkar var mer omogna än flickor och att man som flicka helt enkelt fick räkna med att de betedde sig därefter genom att exempelvis tafsa. Att pojkarna försökte ta på flickornas bröst sågs som något naturligt och som ett led i deras sexuella utveckling. Denna bild förändrades successivt under perioden för att slutligen utmynna i principen att flickor aldrig ska acceptera sexuell beröring mot sin vilja. Det poängteras också i svaren i frågespalten i de senare årgångarna av *Kamratposten* att lärare och rektorer har ett ansvar att se till att sådant beteende upphör.

Samtidigt kan det konstateras att de övergrepp som tagits upp i frågespalten gradvis blivit mer allvarliga fram till 1990-talet då detta vände och övergreppen som tog upp blev av mindre allvarlig karaktär. Även därefter berättas det om tafs och ovälkomna kyssar, men övergrepp som våldtäkt slutade tas upp. Om detta berodde på att barn och ungdomar inte längre skrev till frågespalten om sådant eller om redaktörerna valde att inte trycka sådant går inte att säga med säkerhet. En intressant kontinuitet i frågematerialet är att det alltid varit pojkar som tafsar och flickor som blir tafsade på och aldrig tvärt om. Huruvida detta ska ses som biologiskt bestämt eller kulturellt konstruerat ges det inte något svar på. Berättelser om tafsande pojkar har hur som helst varit konstant genom hela undersökningen.

En tematik som däremot präglats av förändring är skribenternas syn på det egna könet. Att många är missnöjda med utseendet antingen på sig själva eller sitt kön är ett vanligt återkommande tema, men orsaken till detta missnöje har flera gånger förändrats. I slutet av 1990-talet var det vanligt att flickor tog upp rädslan för att pojkar skulle tycka att de var äckliga i frågorna om sin kropp eller sitt kön. Pojkar däremot refererade i regel till oro över hur de skulle kunna utföra ett samlag eller för att bli retade av andra pojkar när de duschar i skolan. Under 2000-talet ändrades detta till att bli tvärt om genom att flickor refererade till hur andra flickor såg ut och pojkar till vad flickor skulle tycka om deras kön. Under 2010-talet flyttades fokus till den egna personen och oro för att ha ett onormalt könsorgan. Ännu en gång är det omöjligt att säga varför dessa förändringar skett. Utifrån Butlers teori är utvecklingen på 1990-talet förståelig, men för det som speglas i frågespalten under 2000-talet ger den ingen ledning. Att förklaringen skulle kunna förklaras med att könsmaktsordningen börjat monteras ned torde utifrån de premisser som Butlers teori bygger på vara osannolikt.

De kunskap som barnen och ungdomarna fört med sig in i sina frågor till *Kamratpostens* frågespalt har också i hög grad förändrats under den undersökta perioden. Generellt kan sägas att de ger prov på en större inblick i frågor om sex och samlevnad ju längre fram i tiden vi kommer och att kunskapsförmedlingen blivit mer pluralistisk. Skolans sexualundervisning nämns i regel bara av skribenterna när den ansetts vara otillräcklig. De källor man använt sig av när skolans

sexualundervisning inte räckt till var under de första nedslagsåren vänner, föräldrar och ibland även syskon. På 1970- och 1980-talen började även porren få en större plats i barnens kunskapsfär, men denna plats växte explosionsartat under 2000-talet genom internets intåg. Genom internet har barn och ungdomar inte enbart tillgång till porr utan även till en rad andra forum för förmedling av kunskap om sexualitet. Flera av de barn och ungdomar som vänt sig till *Kamratpostens* frågespalt under 2010-talet skriver att de använder sig av sjukvårdsregionens webbplats umo.se för att få information, men också av andra mindre faktagranskade forum på internet. När porren började dyka upp som kunskapskälla i frågorna sågs detta till en början inte som något allt för stort problem, men i takt med att dess utbredning blivit större har svarsskribenterna i frågespalten sett sig tvungna att påminna om det problematiska med porren och om vikten av källkritik på nätet.

Teknikens framsteg ledde även till andra förändringar i källmaterialet. Flera skribenter började under 2000-talet beskriva sig som beroende av Tv:n eller datorn och att detta ledde till problem i deras relation till familjen. Andra beskriver hur de hamnat i utanförskap för att de inte vill eller får spela datorspel i lika hög utsträckning som sina kamrater och därför inte kan hänga med i samtalen som förs på rasten. Att nya apparater och ny teknik på gott och ont kommit att utgöra en stor del av barns och ungdomars liv under 2000-talet är således ett faktum som också påverkat deras hantering av problem rörande sex och samlevnad.

Ungefär samtidigt har också psykisk ohälsa kommit att få en mer framträdande roll i frågematerialet. Frågor om oro och ångest har börjat framträda allt mer i materialet liksom referenser till psykologer eller kuratorer som man haft kontakt med. Både den egna och andras psykiska ohälsa refereras det mer och mer frekvent till ju längre fram vi kommer i undersökningsperioden. Huruvida detta är ett tecken på att barn i regel mår sämre eller om psykisk sjukdom bara blivit en mer accepterad del av barns kunskapsfär är oklart. Det är dock tydligt att det skett en diskursförändring gällande psykisk ohälsa från tystnad till en allt tydligare artikulering av frågan.

Hur föräldrar nämns och används som kunskapskälla är också ett fenomen som i hög grad förändrats under undersökningsperioden. Att använda sin mamma som en källa till kunskap som flicka har varit ett relativt vanligt fenomen, även om man ofta ifrågasatt informationen man fått genom att skriva till *Kamratposten*. Att använda sig av sin pappa som kunskapskälla är dock något som inte dyker upp som ett fenomen förrän under 2010-talet. Dessförinnan hade pappor enbart närvarat som antagonister antingen ensamma eller tillsammans med mamman när skribenter klagat på något de egna föräldrarna gjort eller gör. Vilken förälder man klagat mest på

har dock skiftat mellan de olika nedslagsåren vilket går emot Hällströms resultat att pappor beskrevs mer negativt i insändarna till *Kamratposten*. Detta kan dock till delar förklaras av att vi använt oss av olika material till våra analyser. Upptäckten av de egna föräldrarnas aktiva sexliv är något som många barn och ungdomar reagerat negativt på och skrivit in till sexspalten om. Det verkar dock som om denna negativa reaktion mildrats på 2010-talet då skribenterna insett och accepterat att deras föräldrar har ett aktivt sexliv vilket inte längre uppfattas som onaturligt.

Det är dock inte bara barnen och ungdomarnas kunskap som förändrats under perioden. I vissa fall har även vuxenvärldens syn på sex och samlevnad förändrats vilket går att utläsa ur de svar som barnen får. Jag har redan nämnt homosexualitet som ett exempel, men en liknande förändring kan noteras också vad gäller diskursen kring slidkransen. När frågor om slidkransen började dyka upp på 1970-talet kallades den för mödomshinnan och beskrevs som en hinna som täckte delar av slidöppningen. Senare började man använda ordet mödomskrans för att i slutet av 2000-talet landa i ordet slidkrans. Sexspaltens redaktörer verkar hela tiden ha kämpat för att bryta stigmat som funnits i kopplingen mellan slidkrans och oskuld hos flickor, vilket märkbart underlättats när terminologin kring kroppsdelen uppdaterats för att bättre spegla dess funktion.

Kontinuitet

Trots att jag försökt fokusera på de förändringar som framträder i mitt material har jag under arbetets gång fått konstaterat att det många gånger i ännu högre utsträckning präglats av kontinuitet. Det är visserligen mycket som förändrats över tid både vad gäller tematik och sättet att formulera frågor, men ett par ämnen har följt med spalten i princip sedan den skapades utan att ha förändrats särskilt mycket.

Ett av dessa teman är onani och farorna med detta. Från 1969 fram till 2019 har barn skrivit i till tidningen och undrat om det verkligen stämmer att onani är ofarligt. Bland pojkar har det funnits en utbredd rädsla att onanera så mycket att spermier skulle ta slut så att man på det sättet skulle bli steril och bland flickor har det funnits en oro för att onani skulle påverka det egna könsorganets utseende eller menstruationscykeln. Det finns en viss logik bakom dessa rädslor. Att sperman skulle kunna ta slut och att man på så sätt skulle kunna bli steril är en tankegång som följer en viss logik. För flickor handlar det antagligen om att de börjat onanera innan puberteten satt igång och när utseendet på det egna könsorganet sedan förändras är det inte helt långsökt att tänka att de egna onanivanorna skulle ha kunnat spela en roll i detta. Det går inte att få fram uppgifter om vilka kunskapskällor som format dessa tankar och rädslor, men

faktum kvarstår att barn och ungdomar inte slutar skicka in frågor om dessa till *Kamratposten* intill dags dato.

Frågorna om onani är många, men de kan inte mäta sig i kvantitet med den enorma mängd frågor om mens som tryckts i sexspalten genom åren. Här kan man också notera en stark kontinuitet över tid. Vilka mensskydd man bör använda, hur en tampong fungerar, när mensens kommer börja, hur länge den kommer hålla på, hur mycket man blöder, hur det känns, vad man kan göra åt mensvärk, om man kan träna med mens, ja listan över frågor om mensens tycks aldrig ta slut. Det finns dock en fråga som ställts mer än någon annan och det är huruvida man kan bada med mens. Det spelar ingen roll hur många gånger den frågan trycks i frågespalten, den kommer alltid tillbaka igen, vissa år mer än en gång.

Jag hade kunnat göra listan över ämnen som återkommer i frågespalten längre, men jag nöjer mig med att konstatera att det är många teman. Barn har många frågor och fundering kring puberteten och de förändringar som kommer att ske med deras kroppar. *Kamratpostens* frågespalt blir ett tecken på att barn och ungdomar agerat som aktiva sökare av kunskap för att få svar på sina frågor. Detta kan ses som ett uttryck för att det fanns brister i skolans förmedling av kunskap om sex och samlevnad, men också att de unga haft problem med att diskutera dessa frågor med sina föräldrar. Stigmat runt teman som menstruation och onani är en annan förklaring liksom att det fortsatt är ett tabu i vissa kretsar att öppet tala om sexualitet och sexuella kroppsfunktioner.

Avslutande reflektioner

Nu med hela uppsatsen bakom mig är det två känslor som genomsyrar mina tankar. Den första är stolthet över det stora arbete jag har gjort med att lyfta fram ett på många sätt unikt källmaterial och den andra är en besvikelse över att jag inte hunnit göra mer.

Att arbeta med *Kamratpostens* frågespalt har varit både givande och utmanande och därtill något av det mest spännande jag gjort under mina år på universitetet. Det är ett material som inbjuder till forskning på ett sätt jag inte trodde var möjligt. De slutsatser och analyser som kan göras är långt ifrån uttömt med min uppsats. Det finns mycket mer att hämta och om någon skulle våga sig på att prova kan jag lova att de kommer att få många timmars intressant läsning. Förslagen till vidare forskning kan göras många. Det mest självklara skulle vara att fortsätta analysera *Kamratposten*. Jag kan säga att jag bara skrapat på ytan av den potential som finns inbäddat i *Kamratposten* som källmaterial för en historievetenskaplig undersökning. I min uppsats har *Kamratposten* i princip fått bli synonymt med dess sexspalt vilket var en nödvändig

avgränsning för att kunna ha en lång tidslinje. Det finns dock mycket mer material att undersöka i tidningen och många fler intressanta analyser att göra som speglar utvecklingen från det sena 1800-talet och fram till idag bland barn och unga. Både att använda sig av andra delar av tidningen och att använda sig av andra teoretiska ramverk skulle med största sannolikhet leda till intressanta resultat med värde för det barn och ungdomshistoriska fältet.

Mina teoretiska ramverk har fungerat bra, men också Pierre Bourdieus fältteori skulle med fördel kunna användas för att analysera åtminstone den nyare delen av materialet. I en sådan analys hade man till exempel kunnat ta fasta på teknikens roll i ungas liv med fokus på status kopplad till denna, vilket jag bara kort har berört i min undersökning. En annan känd teori som jag tror med fördel hade kunnat appliceras på materialet är E. P. Thompsons teori om den moraliska ekonomin. Det finns en del likheter mellan Thompsons idéer om den moraliska ekonomin och det sätt skribenterna i mitt källmaterial uttryckte sig på då de klagade på hur de behandlades av sina föräldrar. Det var sällan barnen och ungdomarna krävde färre sysslor utan vad de sökte var skälig lön för mödan i enlighet med ett informellt kontrakt mellan barnen och föräldrarna.

En annan väg att gå i vidare vore att göra en oral history-undersökning med ett ämne som ”första menssen” eller ”hur jag fick reda på hur sex går till”. Att koppla detta till förändringar i samhälle, skola och synen på sex i samhället skulle kunna belysa normer i ett nytt ljus för att på så sätt föra 1900-talets svenska mentalitetshistoria. En sådan intervjuundersökning hade också varit intressant att genomföra då det i Sverige idag lever människor som fick mens eller hade sin sexual-debut innan den obligatoriska sexualundervisningen i skolan infördes. Att jämföra deras historier med senare generationers upplevelser hade kunnat kasta ljus över den svenska sexualundervisningens historia från ett mikrohistoriskt perspektiv över en lång och förändringsbase-rad tidsperiod.

Undersökningen visar att det verkar finnas ett glapp i det svenska samhället mellan vad som av vuxenvärlden anses vara nödvändig sexualkunskap och vad barn och ungdomar anser att de behöver veta om ämnet. Detta glapp hade varit en intressant utgångspunkt för fortsatt forskning och framförallt i förhållande till ämnet mens verkar detta glapp vara som störst. Den 28:e maj publicerades i Svenska Dagbladet en artikel med namnet ”Skam och okunskap om mens hos unga” där undersökspersoner i åldrarna 16-21 fått svara på frågor om mens. Enligt undersökningen var det många som upplevde skam kring ämnet och intressantast för min undersökning var det hela 83 procent av de tillfrågade som ansåg att informationen de fått från skolan innan

sin första mens var otillräcklig.²²³ Att fortsätta undersöka glappet i sexualkunskap mellan barn/ungdomar och vuxna verkar alltså vara ett ämne som fortsätter att behålla sin samhällsrelevans även idag.

Jag skrev i inledningen att syftet med min uppsats var att belysa de förändringar som skett gällande ämnet sex och samlevnad från 1960-talet fram till idag. Men jag har också bidragit till att lyfta fram barn och ungdomars plats i den sexuella revolutionens halvsekel. Att barn och ungdomars tankar kring sex och samlevnad många gånger skilt sig från det omgivande samhällets är något som jag kunnat visa liksom att *Kamratposten* är ett unikt källmaterial som ger en inblick i ungas mentala föreställningsvärld.

Slutligen kan jag konstatera att uppsatsarbetet varit mycket givande. Processen från idé till slutförande har varit lång och fler gånger längst med vägen har det känts som att jag aldrig skulle nå vägs ände. De många timmarna i arkivet, arbetet med tidigare forskning och skrivande framför datorn ledde dock till slut till en färdig uppsats och förhoppningsvis ett substantiellt bidrag till forskningen om ungdomar och sexualitet.

²²³ <https://www.svd.se/skam-och-okunskap-om-mens-hos-unga> (2021-06-10).

5. Käll- och litteraturförteckning

Källmaterial

- ”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:7.
- ”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:8.
- ”Fråga vad du vill”, *Kamratposten* 1964 NR:19-20.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1969 NR:13.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1969 NR:17.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1969 NR:18.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:2.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:6.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:8.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:12.
- ”Maj-Briht svara på sexfrågor”, *Kamratposten* 1974 NR:14.
- ”Maj-Briht svarar på sexfrågor” *Kamratposten* 1975 NR:9.
- ”KP svarar på sexfrågor” *Kamratposten* 1975 NR:15.
- ”Fråga vad du vill om puberteten” *Kamratposten* 1984 NR:11.
- ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:6.
- ”Fråga vad du vill” *Kamratposten* 1989 NR:16.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:1.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:2.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:3.
- ”Stort fråga vad du vill... Om kroppen” *Kamratposten* 1994 NR:4.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:5.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:6.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:7.

”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:8.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:9.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:10.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:11.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:12.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:14.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1994 NR:18.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:1.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:2.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:3.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:4.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:6.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:7.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:8.
”Ung och kär” *Kamratposten* 1999 NR:9.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:11.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:12.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:15.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:16.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 1999 NR:17.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:1.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:2.
”Kropp & Knopp: Snippa & Snopp” *Kamratposten* 2004 NR:3.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:4.

”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:5.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:6.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:7.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:10.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:12.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:14.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:15.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2004 NR:16.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:2.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:3.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:4.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:7.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:8.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:9.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:12.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:13.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:14.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2009 NR:15.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:1.
”Kropp & Knopp: Tjej-special” *Kamratposten* 2014 NR:2.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:2.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:4.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:7.
”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:8.

- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:13.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:14.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:15.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:16.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:17.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2014 NR:18.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:1.
- ”Kropp & Knopp: Mens-special” *Kamratposten* 2019 NR:2.
- ”Kropp & Knopp: Snopp-special” *Kamratposten* 2019 NR:4.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:4.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:5.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:7.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:8.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:13.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:16.
- ”Kropp & Knopp” *Kamratposten* 2019 NR:19.

Litteraturförteckning

Ambjörnsson, Fanny, *Vad är queer?*, Natur och kultur, Stockholm, 2006.

Andersson, Stina & Sjö Dahl, Silvia (red.), *Sex: en politisk historia*, Alfabeta/Anamma i samarbete med Riksförb. för sexuell upplysning (RFSU, Göteborg), 2003.

Andræ, Marika, *Rött eller grönt?: flicka blir kvinna och pojke blir man i B. Wahlströms ungdomsböcker 1914-1944*, B. Wahlström, Diss. Uppsala : Univ, Stockholm, 2001.

Arnberg, Klara, Laskar, Pia & Sundevall, Fia (red.), *Sexualpolitiska nyckeltexter*, Leopard, Stockholm, 2015.

Bergman, Helena, Florin, Christina & Ljunggren, Jens, *Känslornas revolution: kärlek, ilska och lycka på 1970-talet*, Första upplagan, Appell förlag, Stockholm, 2017.

Björklund, Elisabet, *The most delicate subject: a history of sex education films in Sweden*, Centre for Language and Literature, Division of Comparative Literature, Lund University, Diss. Lund : Lunds universitet, 2013, Lund, 2012.

Burke, Peter, *What is the history of knowledge?*, Polity Press, Cambridge, 2016.

Burman, Anders & Lennerhed, Lena (red.), *Tillsammans: politik, filosofi och estetik på 1960- och 1970-talen*, Atlas, Stockholm, 2014.

Butler, Judith, *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York, 2006[1999].

Bäckman, Maria, *Kön och känsla: samlevnadsundervisning och ungdomars tankar om sexualitet*, Makadam, Diss. Stockholm : Univ., 2003, Göteborg, 2003.

Gustavsson, Martin & Svanström, Yvonne (red.), *Metod: guide för historiska studier*, Upplaga 1, Studentlitteratur, Lund, 2018.

Hällström, Catharina, *Insändare i Kamratposten: uttryck för villkor i barns kulturella sammanhang*, Institutionen för pedagogik och didaktik, Stockholms universitet, Diss. Stockholm: Stockholms universitet, Stockholm, 2011.

Johansson, Barbro, *Guldkant och hälsofara: om socker och barn i Vi föräldrar och Kamratposten 1969-2005*, Centrum för konsumentvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg, 2005.

Johansson, Barbro, *Den goda måltiden: berättelser om mat och ätande i Vi föräldrar och Kamratposten 1969-2007*, Centrum för konsumentvetenskap, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Göteborg, 2008.

Kinsey, Alfred C., Pomeroy, Wardell B. & Martin, Clyde E., *Kinsey-rapporten: mannens sexuella beteende*, Ljus, Stockholm, 1949.

Lennerhed, Lena, *Frihet att njuta: sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*, Norstedt, Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1994.

Lennerhed, Lena, *Sex i folkhemmet: RFSUs tidiga historia*, Gidlund, Hedemora, 2002.

Lindgren, Anne-Li, *"Att ha barn med är en god sak": barn, medier och medborgarskap under 1930-talet*, 1. uppl., [Tema Barn], Linköpings universitet, Diss. Linköping : Linköpings universitet, 1999.

Norrhem, Svante, Rydström, Jens & Markusson Winkvist, Hanna, *Undantagsmänniskor: en svensk HBTQ-historia med utblickar i världen*, 2., [rev., uppdaterade och omarb.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015.

Palme, Sven Ulric, *Några anteckningar ur de svenska barntidningarnas historia*, Åhlén & Åkerlund, Stockholm, 1963.

Sauerteig, Lutz & Davidson, Roger (red.), *Shaping sexual knowledge: a cultural history of sex education in twentieth century Europe*, Routledge, London, 2009.

Sköld, Gullan, *Från moder till samhällsvarelse: vardagskvinnor och kvinnovardag från femtiotal till nittital i familjetidningen Året runt*, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation - JMK, Univ., Diss. Stockholm : Univ., Stockholm, 1998.

Sköld, Gullan, *Ett rum för råd och tröst: veckotidningarnas hjärtespalter från 1940-talet till idag*, Leopard, Stockholm, 2003.

Stearns, Peter N., "Challenges in the History of Childhood." *The Journal of the History of Childhood and Youth* vol 1:1 2008.

Svensson, Sonja, *Läsning för folkets barn: Folkskolans barntidning och dess förlag 1892-1914: med en inledning om fattiga barns läsning på 1800-talet* Diss. Uppsala : Univ. 1983.

Vestin, Frances & Tuuloskorpi, Horst, *Mummel: en ny människa*, Sv. barn, Stockholm, 1970.

Östling, Johan, Sandmo, Erling, Larsson Heidenblad, David, Nilsson Hammar, Anna & Nordberg, Kari H., *Circulation of knowledge: explorations in the history of knowledge*, Nordic Academic Press, Lund, 2018.

Internetkällor

<https://www.rfsu.se/sex-och-relationer/for-dig-som-undrar/kropp-och-kon/fittfakta/slidkrans-modomshinna/> (2021-05-10).

<https://www.svd.se/skam-och-okunskap-om-mens-hos-unga> (2021-06-10).

Intervjuer

Intervju med Lukas Björkman chefredaktör *Kamratposten* & Katarina Schück redaktör *Kropp & Knopp* (2021-03-08).